



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

VELIKO VIJEĆE

Predmet STANEV protiv BUGARSKE

(Predstavka br. 36760/06)

Presuda

STRASBOURG
17. januar 2012.

Ova presuda je konačna, ali može podlijegati uređivačkoj reviziji.

© Ovaj prevod naručen je uz podršku Zaklade za ljudska prava Vijeća Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nije obavezujući po Sud. Za dalje informacije, vidi potpunu naznaku autorskih prava na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

U predmetu Stanev protiv Bugarske,

Evropski sud za ljudska prava, koji je zasjedao u Velikom vijeću, u sastavu:

Nicolas Bratza, *predsjednik*,
Jean-Paul Costa,
Françoise Tulkens,
Josep Casadevall,
Nina Vajić,
Dean Spielmann,
Lech Garlicki,
Khanlar Hajiyev,
Egbert Myjer,
Isabelle Berro-Lefèvre,
Luis López Guerra,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Zdravka Kalaydjieva,
Ganna Yudkivska,
Vincent A. de Gaetano,
Angelika Nußberger,
Julia Laffranque, *sudije*,

i Vincent Berger, *pravni savjetnik*,

nakon zatvorenih vijećanja održanih 9.2. i 7.12.2011,

donosi slijedeću presudu, usvojenu gore pomenutog dana:

POSTUPAK

1. Predmet je pokrenut predstavkom (br. 36760/06) protiv Republike Bugarske, koju je Sudu, u skladu sa članom 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija), podnio bugarski državljanin, g. Rusi Kosev Stanev (u daljem tekstu: podnosilac predstavke), na dan 8. 9. 2006.

2. Podnosioca predstavke, kojem je dodijeljena besplatna pravna pomoć, zastupale su gđa A. Genova, advokat iz Sofije, i gđe V. Lee i L. Nelson, advokati iz Centra za zagovaranje za osobe s mentalnim invaliditetom (*Mental Disability Advocacy Center*), nevladine organizacije sa sjedištem u Budimpešti. Vladu Bugarske (u daljem tekstu: Vlada) zastupale su njene pravne zastupnice, gđa N. Nikolova i gđa R. Nikolova, iz Ministarstva pravde.

3. Podnosilac se žalio na svoj smještaj u rezidencijalnu ustanovu, odnosno dom za socijalno zbrinjavanje osoba s mentalnim poremećajima, te na to što nije mogao dobiti dozvolu za napuštanje ustanove (član 5, stavovi 1, 4 i 5 Konvencije). Pozivajući se na član 3. samostalno i u vezi s članom 13, dalje se žalio na uslove života u domu. U predstavi je izjavio da nije imao pristup sudu da bi tražio ukidanje djelimičnog starateljstva (član 6. Konvencije). Na kraju je naveo da su ograničenja proizašla iz režima starateljstva, uključujući i njegov smještaj u dom, ugrozila njegovo pravo na privatni život u smislu člana 8, i samostalno i u vezi s članom 13. Konvencije.

4. Predstavka je dodijeljena Petom odjeljenju Suda (pravilo 52, stav 1. Pravila Suda). Na dan 29. 6. 2010, nakon rasprave o prihvatljivosti i meritumu, održane 10. 11. 2009. (pravilo 54, stav 3), Vijeće tog Odjeljenja, u sastavu; Peer Lorenzen, predsjednik, Renate Jaeger, Karel Jungwiert, Rait Maruste, Isabelle Berro-Lefèvre,

Mirjana Lazarova Trajkovska i Zdravka Kalaydjieva, sudije, te Claudia Westerdiek, registrar Odjeljenja, proglasilo je predstavku prihvatljivom. Na dan 14. 9. 2010, Vijeće istog Odjeljenja, u sastavu: Peer Lorenzen, predsjednik, Renate Jaeger, Rait Maruste, Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre, Mirjana Lazarova Trajkovska i Zdravka Kalaydjieva, sudije, te Claudia Westerdiek, registrar Odjeljenja, ustupilo je nadležnost Velikom vijeću, bez protivljenja ijedne od stranaka (član 30. Konvencije i pravilo 72).

5. Sastav Velikog vijeća određen je u skladu s odredbama člana 26, stavovi 4 i 5 Konvencije, te pravila 24.

6. I podnosilac predstavke i Vlada podnijeli su pismene opservacije u vezi s meritumom.

7. Uz to, primljeni su komentari treće strane, od nevladine organizacije Interlights, kojoj je Predsjednik dao odobrenje da intervenira u pismenom postupku (član 36, stav. 2 Konvencije, i pravilo 44, stav 3).

8. Javna rasprava održana je u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu, 9. 2. 2011. (pravilo 59, stav 3).

Sudu su se obratili:

(a) *u ime Vlade*

gđa N. NIKOLOVA, Ministarstvo pravde,

gđa R. NIKOLOVA, Ministarstvo pravde, *pravne zastupnice Vlade;*

(b) *u ime podnosioca predstavke*

gđa A. GENOVA,

pravna zastupnica,

gđa V. LEE,

gđa L. NELSON,

savjetnice.

Sud je saslušao njihova izlaganja. Prisutan je bio i podnosilac predstavke.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

9. Podnosilac je rođen 1965. godine u mjestu Ruse, gdje je živio do decembra 2002, i gdje žive i njegova polusestra i druga žena njegovog oca, njegovi jedini bliski srodnici. Na dan 20. 12. 1990, komisija sastavljena od ljekara – specijalista medicine rada proglasila ga je nesposobnim za rad. Komisija je zaključila da je, pošto mu je 1975. dijagnosticirana šizofrenija, podnosilac 90-postotni invalid, ali da mu nije neophodna tuđa pomoć. Po tom osnovu dobio je invalidsku penziju.

A. Stavljanje podnosioca pod djelimično starateljstvo i njegov smještaj u dom za socijalno zbrinjavanje osoba s mentalnim poremećajima

10. Tokom 2000. godine, nepreciziranog datuma, po zahtjevu dva srodnika podnosioca, regionalni tužilac Rusea obratio se Okružnom sudu Rusea (*Окръжен съд*) sa zahtjevom za potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti ovom podnosiocu. U presudi od 20. 11. 2000, sud je odlučio da mu se djelimično oduzme poslovna

sposobnost, na osnovu toga što od 1975. boluje od šizofrenije, te na osnovu toga što su njegove sposobnosti da se brine sam o sebi i svojim interesima, te da shvati posljedice svojih postupaka, umanjene. Sud je zaključio da podnosićevo stanje nije tako ozbiljno da traži potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti. Naročito je napomenuo da je tokom perioda od 1975. do 2000. nekoliko puta bio primljen u psihijatrijsku bolnicu. Sud je uzeo u obzir medicinsko vještačenje urađeno tokom postupka, te obavio razgovor s podnosiocem. Nadalje, prema izjavama nekih ljudi s kojima je sud obavio razgovor, podnosilac je prodao svu svoju imovinu, prosjačio za život, sav novac trošio na alkohol, a kad god je bio pijan, postajao je agresivan.

11. Ta presuda potvrđena je presudom Apelacionog suda Veliko Tarnovo (*Апелативен съд*) od 12. 4. 2001, po osnovu žalbe koju je podnosilac podnio, te je 7. 6. 2001. proslijeđena Općinskom sudu Rusea, u svrhu imenovanja zakonskog staratelja.

12. Pošto su podnosićevi članovi porodice odbili da preuzmu bilo kakve starateljske obaveze, na dan 23. 5. 2002, Općinsko vijeće je imenovalo gđu R.P., službenicu Vijeća, za staratelja podnosioca do 31. 12. 2002.

13. Na dan 29. 5. 2002, R.P. je od socijalne službe Rusea tražila da podnosioca smjesti u rezidencijalnu ustanovu socijalne zaštite za osobe s mentalnim poremećajima. Uz obrazac sa zahtjevom, priložila je seriju dokumenata, uključujući psihijatrijsku dijagnozu. Socijalna služba pripremila je izvještaj o socijalnom statusu podnosioca, te navela, na dan 23. 6. 2002, da boluje od šizofrenije, da živi sam u malom, oronulom produžetku kuće svoje polusestre, te da je druga supruga njegovog oca izjavila da ne želi da mu bude staratelj. Shodno tome, smatralo se da su uslovi za smještanje u dom za socijalnu zaštitu ispunjeni.

14. Na dan 10. 12. 2002, R.P. i dom za socijalno zbrinjavanje odraslih osoba s mentalnim poremećajima u blizini sela Pastra, u općini Rila (Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra), ustanova u nadležnosti Ministarstva za rad i socijalnu politiku, potpisali su ugovor o smještaju. Podnosilac o tom ugovoru nije bio obaviješten.

15. Kasnije tog istog dana, podnosilac je ambulatnim vozilom odvezen u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra, nekih 400 kilometara od Rusea. Pred Sudom je izjavio da mu nije bilo rečeno zašto ga se smješta u dom i na koliko dugo; Vlada ovo nije osporila.

16. Na dan 14. 12. 2002, po zahtjevu direktora Doma za socijalno zbrinjavanje Pastra, podnosilac je prijavljen kao stalno nastanjen u općini Rila. U potvrdi o stalnom mjestu stanovanja je navedeno da mu je adresa promijenjena u svrhu njegovog "stalnog nadzora". Po najnovijoj evidenciji podnesenoj u februaru 2011, podnosilac je u to vrijeme još uvijek živio u Domu.

17. Na dan 9. 9. 2005, advokat podnosioca tražila je od Općinskog vijeća Rila da imenuje staratelja za njenog klijenta. U pismu datiranom 16. 9. 2005, obaviještena je da je Općinsko vijeće 2. 2. 2005. odlučilo da direktora Doma za socijalno zbrinjavanje Pastra imenuje za podnosićevo staratelja.

B. Podnosićevo boravak u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra

1. Uslovi ugovora o smještaju

18. Ugovor koji su starateljica R.P. i Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra potpisali 10. 12. 2002. (vidi stav 14. u gornjem tekstu) ne navodi podnosićevo ime. Kaže da Dom osigurava hranu, odjeću, zdravstvene usluge, grijanje i, očigledno, smještaj, a za uzvrat prima uplatu u iznosu određenom zakonom. Čini se da je cijela

podnosiocjeva invalidska penzija prenesena na Dom, da bi se ta suma pokrila. Ugovor kaže da se 80% te sume koristi za plaćanje pruženih usluga, a preostalih 20% ostavlja za lične troškove. Prema informacijama u spisu, invalidska penzija podnosioca, ažurirana 2008. godine, iznosila je 130 bugarskih leva (oko 65 eura). Ugovor nije naveo trajanje pružanja datih usluga.

2. Opis lokacije

19. Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra nalazi se u izoliranom području Rilskog gorja u jugozapadnoj Bugarskoj. Do njega se može doći neasfaltiranim putem iz sela Pastra, koje je i najbliže mjesto, udaljeno nekih 8 kilometara.

20. Sam Dom, sagrađen 20-tih godina prošlog vijeka, sastoji se od tri zgrade, u kojoj su štíćenici, samo muškarci, smješteni na osnovu svog mentalno-zdravstvenog statusa. Prema izvještaju koji je u aprilu 2009. izradila Agencija za socijalnu pomoć, u Domu su živjele 73 osobe, jedna je bila u bolnici i dvije su bile pobjegle. Od štíćenika, 23 su bili s potpuno oduzetom poslovnom sposobnošću, dva su bila s djelimičnom poslovnom sposobnošću, a ostali su imali punu poslovnu sposobnost. Svaka od zgrada ima dvorište, okruženo visokom metalnom ogradom. Podnosilac je smješten u blok 3. Doma, rezerviran za štíćenike s najblažim zdravstvenim problemima, koji su u stanju da se kreću po objektu i sami idu u obližnje selo, uz prethodnu dozvolu.

21. Prema izjavi podnosioca, Dom je bio oronuo, prljav i zimi rijetko zagrijan, što je za rezultat imalo da su on i drugi štíćenici zimi morali spavati u kaputima. Podnosilac je sobu od 16 kvadratnih metara dijelio sa još četiri štíćenika, te su im kreveti praktično bili jedan do drugoga. Za smještaj lične garderobe je imao samo noćni ormarić, ali je radije noću držao u krevetu, iz straha da ne bude ukradena i zamijenjena starom garderobom. Štíćenici Doma nisu imali sopstvene odjevne predmete, jer se nakon pranja garderoba nije vraćala istim ljudima.

3. Ishrana, higijena i sanitarni uslovi

22. Podnosilac je izjavio da je hrana koju je Dom osiguravao bila količinski nedovoljna i lošeg kvaliteta. Nije imao nikakvog izbora u jelima, niti mu je bilo dozvoljeno da učestvuje u njihovoj pripremi.

23. Pristup kupatilu, koje je bilo nezdravo i oronulo, dozvoljen je bio jednom sedmično. Toaleti u dvorištu, koji su bili nehigijenski i u vrlo lošem stanju, sastojali su se od rupa u zemlji pokrivenih oronulim zaklonima. Svaki toalet dijelilo je najmanje osam ljudi. Toaletni pribor bio je samo sporadično dostupan.

4. Novija dešavanja

24. U svom obraćanju Velikom vijeću, Vlada je izjavila da je u dijelu Doma gdje je podnosilac živio krajem 2009. izvršeno renoviranje, koje je uključivalo sanitarne čvorove. Dom je sad imao centralno grijanje. Ishrana je bila raznovrsna i redovno je, uz meso, uključivala i voće i povrće. Štíćenici su imali pristup TV-u, knjigama i igrama. Država im je svima osigurala novu odjeću. Podnosilac nije osporio ove tvrdnje.

5. Putovanja na koja je išao podnosilac

25. Uprava Doma zadržala je podnosiocjeve lične dokumente, što mu je omogućavalo da Dom napušta samo uz specijalno odobrenje direktora. Redovno je

odlazio u selo Pastra. Čini se da je tokom tih posjeta uglavnom pružao usluge pomoći oko kuće za stanovnike sela, te obavljao poslove za seoski restoran.

26. Između 2002. i 2006. godine, podnosilac je tri puta odlazio u Ruse na odsustvo. Svaki taj put imao je odobrenje za period od desetak dana. Sam put koštao je 60 bugarskih leva (oko 30 eura), što je uprava Doma isplaćivala podnosiocu.

27. Iz prve dvije posjete Ruseu, podnosilac se u Pastru vratio prije isteka odobrenog odsustva. Prema izjavi direktora Doma uredu javnog tužioca, datoj na dan koji nije naveden, podnosilac se vratio ranije jer nije mogao da upravlja svojim financijama i nije imao nikakav smještaj.

28. Treće odsustvo bilo je odobreno za period od 15. do 25. 9. 2006. Nakon što se podnosilac nije vratio na dan kad je bio obavezan da se vrati, direktor Doma se 13. 10. 2006. pismeno obratio policiji u Ruseu i tražio da pronađu podnosioca i prebace ga u Sofiju, odakle bi ga uposlenici Doma mogli preuzeti i vratiti u Pastru. Na dan 19. 10. 2006, policija iz Rusea obavijestila je direktora da su utvrdili gdje se nalazi podnosilac, ali da ga ne mogu prebaciti, jer za njega ne postoji nikakav nalog. U dom je dovezen 31. 10. 2006, a očito su ga dovezli uposlenici Doma.

6. Mogućnosti za kulturne i rekreativne aktivnosti

29. Podnosilac je imao pristup televizoru, nekolicini knjiga i šahovskoj tabli, u zajedničkoj sali, do 15:00 sati, a nakon toga se sala zaključavala. Sala se nije grijala zimi, pa su u njoj štićenici boravili u kaputima, sa rukavicama i kapama na sebi. Nije bilo nikakvih drugih kulturnih ili sportskih aktivnosti.

7. Prepiska

30. Podnosilac je izjavio da su uposlenici Doma odbili da mu osiguraju kovertu za prepisku, te da, pošto nije imao pristup sopstvenom novcu, nije mogao ni da ih sam kupi. Uposlenici bi ga pitali da im da sve listove papira koje želi da pošalje, da ih oni stave u kovertu i za njega pošalju.

8. Medicinski tretman

31. Iz medicinskog uvjerenja od 15. 6. 2005. (vidi stav 37. u daljem tekstu) se vidi da je nakon smještaja u Dom 2002. godine, podnosilac primao antipsihotičke medikamente (carbamazepine (600mg)), pod mjesečnim nadzorom psihijatra.

32. Uz to, na raspravi pred Velikim vijećem, zastupnici podnosioca izjavili su da je njihov klijent od 2006. u stabilnoj remisiji, te da u posljednjih nekoliko godina nije bio pod bilo kakvim psihijatrijskim tretmanom.

C. Ocjena društvenih vještina podnosioca tokom boravka u Pastru i izaključak psihijatrijskog izvještaja izrađenog po zahtjevu njegovog advokata

33. Jednom godišnje, direktor i socijalni radnik Doma pripremali izvještaje kojima se ocjenjuju ponašanje i društvene vještine podnosioca. Izvještaji ukazuju na to da je podnosilac bio nekomunikativan, da je radije bio sam, nego da se uključi u grupne aktivnosti, da je odbijao da uzima lijekove i da tokom odsustva nije mao bliže rodbine kojoj bi išao u posjetu tokom odsustva. Nije se dobro slagao s polusestrom i niko nije bio siguran da li je izvan Doma imao gdje da boravi. Izvještaji zaključuju da je nemoguće da se podnosilac reintegrira u društvo, te postavljaju cilj da se osigura da stekne vještine i znanja neophodne za njegovu ponovno uključivanje u društvo, a

dugoročno i reintegraciju u porodicu. Čini se da mu u tom smislu nikad nije ponuđena nikakva terapija.

34. Iz spisa se vidi da je 2005. godine podnosiocem staratelj tražio od Općinskog vijeća da mu dodijeli socijalni doplatak, kojim bi se omogućila njegova reintegracija u zajednicu. Nakon tog zahtjeva, na dan 30. 12. 2005, općinska služba socijalne pomoći obavila je “socijalnu ocjenu” (*социална оцѐнка*) podnosioca, u kojoj se zaključuje da nije sposoban za rad, čak i u zaštićenom okruženju, te da nema potrebe za obukom ili prekvalifikacijom, te da, pod tim okolnostima, ima pravo da socijalni doplatak, kojim će se pokriti troškovi njegovog prevoza, izdržavanja i lijekova. Na dan 7. 2. 2007, općinska služba socijalne pomoći odobrila je podnosiocu mjesečni doplatak od 16,50 bugarskih leva (oko 8 eura). Doplatak je 3. 2. 2009. povećan na 19,50 bugarskih leva (oko 10 eura).

35. Uz to, po zahtjevu njegovog advokata, podnosioca je 31. 8. 2009. pregledao drugi psihijatar, dr. V.S., koji nije onaj koji redovno posjećuje Dom, a nakon toga gđa I.A., psiholog. Izvještaj koji je tom prilikom izrađen zaključio je da je dijagnoza šizofrenije, postavljena 15. 6. 2005. (vidi stav 37. u daljem tekstu) bila neprecizna, te da pacijent nije pokazivao sve simptome tog stanja. Izvještaj kaže da, premda podnosilac jeste od toga bolovao u prošlosti, u vrijeme pregleda nije pokazivao bilo kakve znakove agresivnosti, već vrlo sumnjičav stav i blagu tendenciju ka “verbalnoj agresivnosti”, da za svoje stanje nije bio pod bilo kakvim liječenjem u periodu od 2002. do 2006, te da mu je zdravlje bilo vidno stabilizirano. Izvještaj navodi da se ne primjećuje bilo kakav rizik u smislu pogoršanja njegovog mentalnog zdravlja i kaže da je, prema mišljenju direktora Doma, podnosilac sposoban za reintegraciju u društvo.

36. Prema izvještaju, podnosiocem boravak u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra bio je izuzetno štetan po njegovo zdravlje, te bi bilo poželjno da napusti Dom; u suprotnom se izlaže riziku razvoja “sindroma institucionalizacije” što duže tamo boravi. Izvještaj dodaje da bi za njegovo mentalno zdravlje i socijalnu integraciju bilo korisnije da mu se dozvoli da se u život zajednice integrira sa što manje restrikcija, te da je jedini aspekt koji treba pratiti njegova tendencija ka zloupotrebi alkohola, koja je bila evidentna prije 2002. Po mišljenju stručnjaka koji su pregledali podnosioca, ponašanje osobe s ovisnošću o alkoholu moglo je imati karakteristike slične onima koje ima osoba sa šizofrenijom; shodno tome, u slučaju podnosioca je potrebno budno ga pratiti, te biti pažljiv da se ta dva stanja ne zamijene jedno s drugim.

D. Pokušaji podnosioca da se ukine djelimično starateljstvo

37. Na dan 25.1. 2004, podnosilac je, preko svog advokata, tražio od ureda javnog tužioca da se obrati Regionalnom sudu za vraćanje poslovne sposobnosti. Na dan 2. 3. 2005, javni tužilac je tražio od Doma za socijalno zbrinjavanje Pastra da mu pošalje mišljenje ljekara i druga ljekarska uvjerenja vezana za podnosiocem poremećaj, kao pripremu za moguće obraćanje sudovima sa zahtjevom za vraćanje poslovne sposobnosti. Po tom zahtjevu, podnosilac je primljen u psihijatrijsku bolnicu od 31. 5. do 15. 6. 2005, da bi se izvršila medicinska ocjena. U uvjerenju izdanom 15. 6, ljekari su potvrdili da podnosilac pokazuje simptome šizofrenije. Kako mu se zdravlje nije pogoršalo otkako je smješten u Dom 2002. godine, režim pod kojim je bio ostao je nepromijenjen. Od 2002. godine bio je na lijekovima za održavanje stanja, pod mjesečnim nadzorom psihijatra. Psihološki pregled pokazao je da je bio uznemiren, napet i sumnjičav. Komunikacijske vještine su mu bile loše i nije bio svjestan svoje bolesti. Kazao je da želi da napusti Dom po svaku cijenu. Ljekari nisu iskazali

mišljenje bilo o njegovoj sposobnosti da se preseli negdje drugo, bilo o potrebi da ga se zadrži u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra.

38. Na dan 10. 8. 2005, regionalni tužilac odbio je da pokrene postupak za vraćanje poslovne sposobnosti podnosiocu, po osnovu toga što, po mišljenju ljekarâ, direktora i socijalnog radnika Doma za socijalno zbrinjavanje Patra, podnosilac nije bio u stanju da živi samostalno, te da je Dom, gdje je mogao biti i medicinski zbrinut, bio najprimjerenije mjesto za njegov život. Advokat podnosioca je osporila odbijanje da se pokrene postupak, tvrdeći da njen klijent treba da ima priliku da sam procijeni da li je, ili nije, s obzirom na uslove života u Domu, u njegovom interesu da tamo ostane. Ukazala je na to da prisilni nastavak njegovog boravka u Domu, uz obrazloženje da mu se tamo osigurava medicinski tretman koji je u njegovom interesu, predstavlja praktično lišenje slobode, što je neprihvatljiva situacija. Osoba se ne može smjestiti u ustanovu bez sopstvene saglasnosti. U skladu s važećim propisima, svako ko je pod djelimičnim starateljstvom ima pravo da bira sopstveno mjesto stanovanja, uz saglasnost staratelja. Izbor mjesta stanovanja, shodno tome, nije pitanje u nadležnosti tužilaštva. Bez obzira na ovakve prigovore, odbijenicu regionalnog tužioca potvrdio je 11. 10. 2005. i žalbeni tužilac, a 29. 11. 2005. i ured glavnog tužioca pri Vrhovnom kasacionom sudu.

39. Podnosilac je, preko svog advokata, 9. 9. 2005. tražio od gradonačelnika Rile da pokrene sudski postupak za ukidanje djelimičnog starateljstva. U pismu od 16. 9. 2005, gradonačelnik Rile taj zahtjev odbija i kaže da nema osnova za takav postupak, s obzirom na medicinsko uvjerenje od 15. 6. 2005, mišljenja direktora i socijalnog radnika, te zaključak ureda javnog tužioca. Podnosiočev advokat se 28. 9. 2005. obraća Okružnom sudu Dupnitsa sa zahtjevom za sudsku reviziju odluke gradonačelnika, u skladu s članom 115. Porodičnog zakona (vidi stav 49. u daljem tekstu). U pismu od 7. 10. 2005, Okružni sud kaže da, pošto je podnosiocu djelimično oduzeta poslovna sposobnost, obavezan je predočiti i validno ovlaštenje kojim se potvrđuje da ga taj advokat zastupa, te da se mora navesti da li je staratelj učestvovao u postupku. Advokat podnosioca na dan koji nije preciziran podnosi primjerak obrasca ovlaštenja koji je potpisao podnosilac. Advokat isto tako traži i da se staratelj uključi u postupak kao zainteresirana strana, ili da se imenuje *ad hoc* predstavnik. Na dan 18. 1. 2006, sud je održao raspravu, na kojoj je gradonačelnik Rile postavio prigovor u pogledu važenja takvog ovlaštenja, jer ga nije supotpisao staratelj. Staratelj, koji je bio prisutan raspravi, izjavio je da se ne protivi podnosiočevom zahtjevu, ali da njegova starosna penzija nije bila dovoljna da zadovolji njegove potrebe, te je, shodno tome, Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra za njega najbolje mjesto za život.

40. Okružni sud Dupnitsa donosi presudu 10. 3. 2006. U pogledu prihvatljivosti zahjeva za sudsku reviziju, smatra da, mada je podnosilac dao uputstvo svom advokatu da ga zastupa, advokat nije imala pravo da postupa u njegovo ime, jer staratelj nije potpisao obrazac za ovlaštenje. Međutim, smatra da je to što je na javnoj raspravi staratelj potvrdio zahtjev daje validnost svim procesnim koracima koje advokat poduzima, te da je zahtjev, shodno tome, prihvatljiv. U pogledu merituma, sud je zahtjev odbacio, utvrdivši da staratelj nema legitimnog interesa da ospori gradonačelnikovo odbijanje, pošto se mogao nezavisno i direktno obratiti sa zahtjevom da se podnosiocu ukine djelimično starateljstvo. Pošto preduda nije podlijegala žalbi, postala je konačna.

41. Na kraju, podnosilac je izjavio da je od svog staratelja nekoliko puta usmeno tražio da podnese zahtjev za ukidanje djelimičnog starateljstva i dozvolu da napusti Dom. Međutim, takvi njegovi zahtjevi uvijek su odbijani.

II. RELEVANTNI DOMAĆI ZAKONI I PRAKSA

A. Zakonski status osoba stavljenih pod djelimično starateljstvo i njihovo zastupanje pred sudom

42. Odljeljak 5. Zakona o porodici i pojedincima, od 9. 8. 1949, predviđa da osobe koje nisu u stanju da se brinu o sopstvenim interesima, zbog mentalnog oboljenja ili mentalnog nedostatka, moraju biti u potpunosti lišene poslovne sposobnosti i proglašene pravno nesposobnim. Osobe s blažim oblicima takvih poremećaja se proglašavaju djelimično nesposobnima. Osobe kojima se u potpunosti oduzme poslovna sposobnost stavljaju se pod potpuno starateljstvo (*настойничество*), a one koje se proglase djelimično nesposobnim stavljaju se pod djelimično starateljstvo (*попечителство* – bukvalno “daju se na staranje”). U skladu s odjeljcima 4. i 5. tog Zakona, osobe koje su pod djelimičnim starateljstvom ne mogu ulaziti u bilo kakve pravne transakcije bez saglasnosti staratelja. Mogu, pak, izvršavati obične radnje, koje su dio svakodnevnog života, te mogu imati pristup sredstvima pribavljenim po osnovu sopstvenog rada. Shodno tome, staratelj osobe kojoj je djelimično oduzeta poslovna sposobnost ne može samostalno obavljati pravne radnje koje su po tu osobu obavezujuće. To znači da ugovori koje potpiše samo staratelj, bez saglasnosti osobe kojoj je djelimično oduzeta poslovna sposobnost, nisu važeći.

43. Po članu 16, stav 2. Zakona o parničnom postupku (“ZPP”), osobe koje su pod potpunim starateljstvom pred sudom zastupa staratelj. Osobe koje su pod djelimičnim starateljstvom, pak, imaju pravo da učestvuju u sudskim postupcima, ali moraju imati saglasnost staratelja. Shodno tom, staratelj osobe kojoj je djelimično oduzeta poslovna sposobnost ne vrši ulogu zakonskog zastupnika. Staratelj ne može postupati u ime osobe pod djelimičnim starateljstvom, ali može iskazati slaganje ili neslaganje s ličnom transakcijom te osobe (Stalev, Ž., *Българско гражданско процесуално право (Bugarsko građansko procesno pravo)*, Sofija, 2006, str. 171). Osoba koja je pod djelimičnim starateljstvom naročito ima pravo da daje uputstva svom advokatu, pod uslovim da je staratelj potpisao obrazac o ovlaštenju (ibid., str. 173).

B. Procedura stavljanja pod djelimično starateljstvo

44. Postoje dvije faze procedure za stavljanje osobe pod djelimično starateljstvo: proglašenje oduzimanja poslovne sposobnosti i imenovanje staratelja.

1. Proglašenje oduzimanja poslovne sposobnosti

45. Prva faza podrazumijeva pravosudni postupak koji je, u datom periodu, bio uređen članovima 275-277. ZPP-a iz 1952. godine, koji su, u neizmijenjenom tekstu, preneseni u članove 336-340. novog ZPP-a iz 2007. Proglašenje o djelimičnom oduzimanju poslovne sposobnosti mogu tražiti bračni drugovi ili bliski srodnici takvih osoba, kao i javni tužilac ili bilo koja druga zainteresirana strana. Sud svoju odluku donosi nakon ispitivanja te osobe na javnoj raspravi – ili, ako toga nema, nakon što iz prve ruke stvori dojam o stanju te osobe – i razgovora s bliskim srodnicima. Ako na taj način pribaljene izjave nisu dovoljne, sud može posegnuti i a drugim dokazima, kao što je medicinsko vještačenje. Prema domaćoj sudskoj praksi, takva ocjena može se naložiti ako sud nije u stanju da iz bilo koje druge informacije u spisu zaključi da li je zahtjev za oduzimanje poslovne sposobnosti neosnovan (rješenje Vrhovnog suda br.

1538 od 21. 8. 1961. u predmetu br 5408/61; rješenje Vrhovnog suda br. 593 od 4. 2. 1967. u predmetu 3218/1966).

2. Imenovanje staratelja od strane administrativnih organa

46. Druga faza podrazumijeva administrativnu proceduru za imenovanje staratelja, što je u datom periodu bilo uređeno Glavom X (članovi 109-128) Porodičnog zakona iz 1985. ("PZ"); te odredbe su, uz manje izmjene, prenesene u članove 153-174. novog Porodičnog zakona iz 2009. Administrativnu proceduru obavlja organ vlasti koji se spominje kao "organ starateljstva", konkretno načelnik općine ili drugo službeno lice općinskog vijeća koje on imenuje.

47. Za staratelja bi se, ako je to moguće, trebao imenovati neko od srodnika date osobe, ko će biti u stanju da na najbolji način brani interese te osobe.

C. Revizija mjera koje poduzima staratelj i mogućnost zamjene

48. Mjere koje poduzima staratelj podliježu reviziji organa starateljstva. Po zahtjevu tog organa, staratelj mora podnijeti izvještaj o svojim aktivnostima. Ako se primijete bilo kakve neregularnosti u radu, organ može tražiti da se te neregularnosti isprave, ili da se obustave date mjere (vidi član 126, stav 2, i član 125. Porodičnog zakona iz 1985, te član 175. i član 171, stavove 2. i 3. Porodičnog zakona iz 2009). Iz domaćih zakona nije jasno da li osoba koja je pod djelimičnim starateljstvom može gradonačelniku da se obrati lično, ili putem trećeg lica, da traži obustavu mjera koje je poduzeo staratelj.

49. Odluke gradonačelnika, kao organa starateljstva, kao i odbijanje gradonačelnika da imenuje staratelja ili da poduzme druge korake predviđene Porodičnim zakonom su, u tom smislu, podložne sudskoj reviziji. Mogi ih osporiti zainteresirane strane ili javni tužilac, pred okružnim sudom, koji donosi konačnu odluku u meritumu (član 115. Porodičnog zakona iz 1985). Ta procedura omogućava bliskim srođnicima da traže promjenu staratelja u slučaju sukoba interesa (rješenje Vrhovnog suda br. 1249 od 23. 12. 1993. u predmetu br. 897/93). Prema domaćoj sudskoj praksi, osobe kojima je potpuno oduzeta poslovna sposobnost ne spadaju u "zainteresirane strane" koje imaju pravo da pokrenu takav postupak (odluka br. 5771 od 11. 06. 2003 Vrhovnog administrativnog suda po upravnom predmetu br. 9248/2002). Nema domaće sudske prakse koja bi pokazala da li tu spadaju osobe kojima je djelimično oduzeta poslovna sposobnost.

50. Nadalje, organ starateljstva može u bilo kom trenutku zamijeniti staratelja koji ne obavlja svoju dužnost (član 113. Porodičnog zakona iz 1985). Prema članu 116. Porodičnog zakona iz 1985, osoba ne može biti imenovana za staratelja ako postoji sukob interesa između te osobe i osobe pod djelimičnim starateljstvom. Član 123. Porodičnog zakona iz 1985. predviđa da se imenuje zamjenik staratelja tamo gdje staratelj nije u stanju da obavlja svoje dužnosti, ili gdje postoji sukob interesa. U oba slučaja, organ starateljstva može imenovati i *ad hoc* zastupnika.

D. Procedura za vraćanje poslovne sposobnosti

51. U skladu s članom 227. ZPP-a iz 1952, ovaj postupak sličan je postupku za djelimično starateljstvo. Dostupan je svakome ko ima pravo da traži stavljanje neke osobe pod djelimično starateljstvo, kao i organu starateljstva i staratelju. Gore pomenuta odredba ponovljena je u članu 340. ZPP-a iz 2007. Plenum Vrhovnog suda

je 13. 2. 1980. donio odluku (br. 5/79) koja je za cilj imala da razjasni određena pitanja vezana za proceduru oduzimanja poslovne sposobnosti. Stav 10. te odluke govori o proceduri vraćanja poslovne sposobnosti i kaže sljedeće:

“Pravila koja važe za proceduru vraćanja poslovne sposobnosti ista su kao i pravila koja uređuju proceduru za oduzimanje poslovne sposobnosti (član 277. i član 275, stavovi 1. i 2. ZPP-a). Osobe koje su tražile tu mjeru ili bliski srodnici tretiraju se kao odgovorne strane u postupku. Ništa ne sprečava stranu koja je tražila da se nekoj osobi oduzme poslovna sposobnost da traži okončanje te mjere, ako se okolnosti promijene.

Osobe pod djelimičnim starateljstvom mogu, bilo lično ili uz saglasnost staratelja, tražiti da se ta mjera ukine. Mogu tražiti, bilo od organa starateljstva ili vijeća koje odlučuje o starateljstvu, da pokrene postupak po članu 277. ZPP-a pred regionalnim sudom koji je i oduzeo poslovnu sposobnost. U takvim slučajevima, moraju pokazati da je taj zahtjev u njihovom interesu, tako što će predočiti medicinsko uvjerenje. U kontekstu takvog postupka, tretirat će se kao podnosilac zahtjeva. Ako staratelj osobe kojoj je djelimično oduzeta poslovna sposobnost, organ starateljstva ili vijeće koje odlučuje o starateljstvu (u slučaju osobe kojoj je potpuno oduzeta poslovna sposobnost) odbije da pokrene postupak za vraćanje poslovne sposobnosti, takva osoba može tražiti od javnog tužioca da to uradi (odluka br. 5/79 od 13. 2. 1980, Plenum Vrhovnog suda).”

52. Uz to, Vlada je navela predmet u kojem je postupak revizije pravnog statusa osobe kojoj je potpuno oduzeta poslovna sposobnost pokrenut po zahtjevu staratelja, te je toj osobi ukinuto starateljstvo (rješenje br. 1301 od 12. 11. 2008. Vrhovnog kasacionog suda u predmetu br. 5560/2007, V.).

E. Važenje ugovora koje potpišu zastupnici osoba koje nemaju poslovnu sposobnost

53. Odjeljak 26(2) Zakona o obligacijama i ugovorima iz 1950. predviđa da se ugovori koji krše zakon ili se u njih ušlo bez saglasnosti smatraju nevažećim.

54. U skladu s odjeljkom 27. Zakona, ugovori koje zastupnici osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost sklope suprotno važećim propisima smatraju se ugovorima koji se mogu poništiti. Osnov za nepovratno ukidanje važenja može se pokrenuti u bilo kom trenutku, ali osnov za poništenje može se pokrenuti samo kroz sudski postupak. Pravo za pokretanje osnova za poništenje podliježe zastari u roku od tri godine od datuma ukidanja djelimičnog starateljstva, ako staratelj nije imenovan. U drugim slučajevima, taj rok počinje da teče od datuma imenovanja staratelja (odjeljak 32(2), u vezi s odjeljkom 115(1)(e) gore pomenutog Zakona; vidi rješenje Vrhovnog suda br. 668 od 14. 3. 1963. u predmetu 250/63, I., rješenje Okružnog suda Stara Zagora od 2. 2. 2010. po predmetu 381/2009, stav I, rješenje Regionalnog suda Stara Zagora br. 459 od 19. 5. 2009. po predmetu br. 1087/2008).

F. Stalno mjesto stanovanja osoba bez poslovne sposobnosti

55. Prema članu 120. i članu 122, stav 3. Porodičnog zakona iz 1985, osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost smatraju se stalno nastanjenima na kućnoj adresi svog staratelja, osim ako “vanredni razlozi” ne traže da žive negdje drugo. Tamo gdje se mjesto stanovanja promijeni bez saglasnosti staratelja, staratelj može tražiti od okružnog suda da naloži da se osoba vrati na zvaničnu adresu. Prema članu 163, stavovi 2. i 3. Porodičnog zakona iz 2009, prije donošenja odluke u takvim predmetima, sud je obavezan da obavi razgovor s osobom koja je pod starateljstvom. Ako utvrdi da postoje “vanredni razlozi, mora odbiti da naloži takvoj osobi da se

vрати, te mora odmah obavijestiti općinsku službu socijalne zaštite, tako da se mogu poduzeti zaštitne mjere.

56. Protiv naloga okružnog suda žalba se može podnijeti predsjedniku regionalnog suda, mada se izvršenje ne može odgoditi.

G. Smještaj osoba bez poslovne sposobnosti u domove za socijalno zbrinjavanje odraslih osoba s mentalnim poremećajima

57. Po Zakonu o socijalnoj pomoći iz 1998, socijalna pomoć dostupna je ljudima koji, iz medicinskih ili socijalnih razloga, nisu u stanju da svoje osnovne potrebe zadovoljavaju samostalno svojim radom, sopstvenim sredstvima ili uz pomoć osoba koje su po zakonu obavezne da se o njima brinu (odjeljak 2. Zakona). Socijalna pomoć sastoji se od pružanja različitih finansijskih naknada, nenovčanih naknada i socijalnih usluga, uključujući smještaj u specijaliziranim ustanovama. Takve povlastice dodjeljuju se na osnovu individualne ocjene potreba date osobe, te u skladu sa željama i ličnim izborom samih takvih osoba (odjeljak 16(2)).

58. Prema provedbenim propisima uz Zakon o socijalnoj pomoći iz 1998. (*Pravilnik o provođenju Zakona o socijalnoj pomoći*), tri kategorije ustanova definiraju se kao "specijalizirane ustanove" za pružanje socijalnih usluga: (1) dječiji domovi (domovi za djecu lišenu roditeljskog staranja, domovi za djecu s fizičkim onesposobljenjem, domovi za djecu s mentalnim nedostacima); (2) domovi za odrasle osobe s onesposobljenjem (domovi za odrasle osobe s mentalnim nedostacima, domovi za odrasle osobe s mentalnim poremećajima, domovi za odrasle osobe s fizičkim onesposobljenjima, domovi za odrasle osobe s čulnim poremećajima, domovi za odrasle osobe s demencijom), i (3) starački domovi (pravilo 36(3)). Socijalne usluge pružaju se u specijaliziranim ustanovama tamo gdje više nije moguće dobijati ih u zajednici (pravilo 36(4)). Po domaćem zakonu, smještaj osobe bez poslovne sposobnosti u dom za socijalno zbrinjavanje ne smatra se oblikom lišenja slobode.

59. Slično tome, u skladu s Uredbom br. 4 od 16. 3 1999, o uslovima za dobijanje socijalnih usluga, usvojenom 16. 3. 1999 (*Uredba br. 4 o uslovima za izvršavanje socijalnih usluga*), odrasle osobe s mentalnim nedostacima smiještaju se u specijalizirane domove za socijalno zbrinjavanje ako je nemoguće pružiti im potrebnu medicinsku njegu u porodičnom okruženju (odjeljak 12, tačka (4), i odjeljak 27. Uredbe). Odjeljak 33(1), tačka (3) Uredbe predviđa da kad se osoba smiješta u dom za socijalno zbrinjavanje, mora se priložiti medicinsko uvjerenje o zdravstvenom stanju date osobe. Prema odjeljku 37(1) Uredbe, ugovor o smještaju za pružanje usluga socijalnog zbrinjavanja potpisuju specijalizirana ustanova i data osoba ili njen zakonski zastupnik, po osnovu modela koji odobrava Ministarstvo za rad i socijalnu politiku. Osoba može biti premještena u drugi dom ili može napustiti ustanovu u koju je smještena: (1) po sopstvenom zahtjevu ili po zahtjevu svog zakonskog zastupnika, podnesenom pismeno, direktoru te ustanove; (2) ako dođe do promjene stanja mentalnog ili fizičkog zdravlja, tako da više ne odgovara profilu date ustanove; (3) u slučaju neplaćanja mjesečnog socijalnog davanja više od jednog mjeseca; (4) u slučaju sistematičnih kršenja internih pravila ustanove; ili (5) u slučaju potvrđene ovisnosti o narkotičkim supstancama.

60. Nadalje, sistem koji uređuje prijem u psihijatrijske bolnice na obavezno liječenje uređen je Zakonom o zdravlju iz 2005, koji je zamijenio Zakon o javnom zdravlju iz 1973.

H. Imenovanje *ad hoc* zastupnika u slučaju sukoba interesa

61. Član 16, stav 6. ZPP-a predviđa da, u slučaju sukoba interesa između osobe koja se zastupa i zastupnika, sud ima imenovati *ad hoc* zastupnika. Bugarski sudovi koriste ovu odredbu u određenim situacijama koje se tiču sukoba interesa maloljetnika i njihovih zakonskih zastupnika. Prema tome, utvrđeno je da neimenovanje *ad hoc* zastupnika predstavlja suštinsko kršenje pravila koja uređuju postupak utvrđivanja očinstva (rješenje Vrhovnog suda br. 297 od 15. 4. 1987, u predmetu br. 168/87, II.), sporove između usvojitelja i bioloških roditelja (rješenje Vrhovnog suda br. 1381 od 10. 5. 1982, u predmetu br. 954/82, II.) ili imovinske sporove (rješenje Vrhovnog kasacionog suda br. 27. 7. 2000, u predmetu br.27/2000, II; odluka Okružnog suda Veliko Trnovo od 5. 11. 2008, u predmetu br. 963/2008).

I. Odgovornost države

62. Zakon o odgovornosti države i općina za štete iz 1988 (*Закон за отговорността на държавата и общините за вреди* – naslov izmijenjen 2006) u odjeljku 2(1) predviđa da je država odgovorna za štete nanesene privatnim licima proizašle iz sudske odluke kojom se nalaže određena vrsta pritvora, kad je ta odluka obustavljena jer nema pravnog osnova.

63. Odjeljak 1(1) istog Zakona previđa da su država i općine odgovorne za štetu koju pretrpe privatna lica ili druga pravna lica kao posljedicu nezakonitih odluka, djela i li propusta njihovih sopstvenih organa ili službenika pri obavljanju svojih administrativnih dužnosti.

64. U određenom broju odluka, različiti domaći sudovi utvrdili su da je ova odredba primjenjiva na štete koje pretrpe zatvorenici na osnovu loših uslova ili neadekvatnog medicinskog tretmana u zatvorima, te su, gdje je to bilo primjereno, djelimično ili u potpunosti udovoljili odštetnim zahtjevima koje su takve osobe podnijele (rješenje od 26. 01. 2004. po predmetu br. 959/2003, Vrhovni kasacioni sud, IV, i rješenje br. 330 od 7. 08. 2007. po predmetu br. 92/2006, Vrhovni kasacioni sud, IV.).

65. Nema sudskih odluka kojima se utvrđuje da je gore navedeni stav primjenjiv na navode o lošim uslovima života u domovima za socijalno zbrinjavanje.

66. Uz to, iz domaće sudske prakse se čini da po odjeljku 1(1) datog Zakona, svako čije se zdravstveno stanje pogoršalo zato što tijela u nadležnosti Ministarstva zdravstva nisu izvršila svoju dužnost redovnog snabdijevanja lijekovima može smatrati upravne organe odgovornima i dobiti naknadu (rješenje br. 211 od 27. 05. 2008. po predmetu br. 6087/2007, Vrhovni kasacioni sud, V.).

67. Na kraju, država i njene vlasti podliježu redovnim pravilima o zakonskoj odgovornosti za nemar u odnosu na druge oblike štete nastale, naprimjer, kao posljedica smrti osobe pod starateljstvom u bjekstvu iz doma za socijalno zbrinjavanje odraslih osoba s mentalnim neodstacima, na osnovu toga što osoblje nije izvršavalo svoje dužnosti stalnog nadzora (rješenje br. 693 od 26. 06. 2009. po predmetu. 8/2009, Vrhovni kasacioni sud, III.).

J. Policijska hapšenja po Zakonu o Ministarstvu unutrašnjih poslova iz 2006. godine

68. Po ovom Zakonu, policija, između ostalog, ima ovlaštenja da uhapsi svakoga ko, zbog teškog mentalnog poremećaja i svojim ponašanjem, predstavlja prijetnju

javnom redu ili svoj život izlaže očiglednoj opasnosti (odjeljak 63(1)-(3)). Takva osoba može zakonitost takvog hapšenja osporiti pred sudom, koji mora odmah donijeti odluku (odjeljak 63(4)).

69. Nadalje, dužnosti policije uključuju i traženje nestalih osoba (odjeljak 139(3)).

K. Informacije koje je podnositelj predočio u vezi sa traženjem osoba koje su pobjegle iz domova za socijalno zbrinjavanje osoba s mentalnim poremećajima

70. Helsinški komitet Bugarske obavio je anketu u policijskim stanicama u vezi sa traženjem osoba koje su pobjegle iz ustanova za socijalno zbrinjavanje ovog tipa. Iz ankete se čini da ne postoji jednoobrazna praksa. Neki policajci su kazali da kad su ih uposlenici doma pitali da traže nestalu osobu, obavljali su potragu i takvu osobu dovodili u policijsku stanicu, prije nego što su obavijestili dom. Drugi policajci su objasnili da su tražili takvu osobu, ali pošto nemaju ovlaštenje da ih uhapse, jednostavno su obavještavali osoblje doma, koje je takvu osobu samo vraćalo.

L. Statistički podaci koje je podnositelj predočio o sudskim postupcima vezanim za oduzimanje poslovne sposobnosti

71. Helsinški komitet Bugarske pribavio je statističke podatke iz osam regionalnih sudova, o ishodima postupaka za vraćanje poslovne sposobnosti u periodu od januara 2002. do septembra 2009. U tom periodu je kod 677 osoba oduzeta poslovna sposobnost. Postupak za vraćanje poslovne sposobnosti pokrenut je u 36 slučajeva: deset se završilo tako što je mjera ukinuta; u osam predmeta je potpuna poslovna nesposobnost izmijenjena u djelimičnu; u četiri predmeta su zahtjevi odbijeni; sud je obustavio postupke u sedam predmeta; ostali su još uvijek u toku.

III. RELEVANTNI MEĐUNARODNI INSTRUMENTI

A. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 13. 12. 2006. (Rezolucija A/RES/61/106)

72. Ova Konvencija stupila je na snagu 3. 5. 2008. Bugarska je potpisala 27. 9. 2007, ali je još nije ratificirala. Relevantni dijelovi Konvencije predviđaju:

Član 12.

Jednako priznanje pred zakonom

“1. Države potpisnice ponovo potvrđuju da osobe s invaliditetom imaju pravo svuda na priznanje pravne i poslovne sposobnosti.

2. Države potpisnice prihvataju da osobe s invaliditetom u svim područjima života uživaju pravnu i poslovnu sposobnost ravnopravno s drugim osobama.

3. Države potpisnice će poduzeti odgovarajuće mjere da osobama s invaliditetom osiguraju potrebnu pomoć za ostvarivanje njihove pravne i poslovne sposobnosti.

4. Države potpisnice osiguravaju da sve mjere koje se odnose na uživanje pravne i poslovne sposobnosti predviđaju odgovarajuće i djelotvorne mehanizme zaštite koji će spriječavati

zloupotrebu, u skladu s odredbama međunarodnog prava ljudskih prava. Ti mehanizmi zaštite će osigurati da mjere koje se odnose na uživanje pravne i poslovne sposobnosti poštuju prava, volju i sklonosti te osobe, da se isključi sukob interesa i zloupotreba uticaja, da su proporcionalne i prilagođene okolnostima u kojima se nalazi ta osoba, da se primjenjuju u najkraćem mogućem vremenu, te da podliježu redovnoj reviziji nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog tijela vlasti ili sudskog tijela. Mehanizmi zaštite su proporcionalni stepenu u kom takve mjere utiču na prava i interese osobe.

5. U skladu s odredbama ovog člana, države potpisnice poduzet će odgovarajuće i djelotvorne mjere kako bi osigurale jednako pravo osobama s invaliditetom da posjeduju ili nasljeđuju imovinu, da kontroliraju svoje financijske poslove i imaju jednak pristup bankovnim kreditima, hipotekama i drugim oblicima financijskog kreditiranja; te će osigurati da osobama s invaliditetom ne bude proizvoljno oduzeta imovina.”

Član 14. Sloboda i sigurnost ličnosti

“1. Države potpisnice osigurat će da osobe s invaliditetom, ravnopravno s drugim osobama:

(a) uživaju pravo na ličnu slobodu i sigurnost;

(b) nisu nezakonito ili proizvoljno lišene slobode, da svako lišavanje slobode bude u skladu sa zakonom, te da ni u kojem slučaju postojanje invaliditeta ne opravdava lišavanje slobode.

2. Ukoliko osobe s invaliditetom budu lišene slobode u nekom postupku, države potpisnice osiguravaju da im se, na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama, garantuju prava u skladu s međunarodnim pravom o ljudskim pravima, te da će se sa njima postupati u skladu s ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući osiguravanje razumne prilagodbe..”

B. Preporuka br. R (99) 4 Komiteta ministara Vijeća Evrope o principima vezanim za pravnu zaštitu odraslih onesposobljenih osoba (usvojena 23. 2. 1999)

73. Relevantni dijelovi ove Preporuke kažu:

Princip 2. – Fleksibilnost pravnog odgovora

“1. Mjere zaštite i ostali pravni aranžmani dostupni za zaštitu ličnih i ekonomskih interesa onesposobljenih odraslih osoba moraju, po svom obimu i fleksibilnosti, biti dovoljni da omogućе odgovarajući pravni odgovor za različite stepene onesposobljenja i u različitim situacijama.

...

4. Skup mjera zaštite mora obuhvatati, u odgovarajućim slučajevima, one mjere koje ne ograničavaju pravnu i poslovnu sposobnost dotične osobe.”

Princip 3. – Maksimalno zadržavanje sposobnosti

“1. Pravni okvir mora u najvećoj mogućoj mjeri priznavati da postoje različiti stepeni onesposobljenosti, te da onesposobljenost može povremeno da varira. U skladu s tim, rezultat mjere zaštite ne bi trebalo automatski da bude potpuno uklanjanje pravne i poslovne sposobnosti. Međutim, ograničenje pravne i poslovne sposobnosti mora biti omogućeno kad se pokaže da je neophodno za zaštitu dotične osobe.

2. Prvenstveno, mjera zaštite ne bi trebala automatski da liši dotičnu osobu prava glasa, ili prava da sačini oporuku, ili prava da pristane ili odbije da pristane na bilo koju intervenciju u oblasti zdravstva, niti prava da donosi odluke lične prirode u bilo koje vrijeme kada njemu ili njoj njegova ili njena sposobnost to ne dozvoljava. ...”

Princip 6. – Proporcionalnost

“1. Tamo gdje je mjera zaštite neophodna, trebala bi da bude proporcionalna stepenu sposobnosti dotične osobe, te prilagođena individualnim okolnostima i potrebama te osobe.

2. Mjera zaštite trebala bi da utiče na pravnu i poslovnu sposobnost, te prava i slobode dotične osobe, u najvećoj mogućoj mjeri koja je u skladu s ostvarivanjem cilja takve intervencije. ...”

Princip 13. – Pravo na lično izjašnjavanje

“Dotična osoba treba da ima pravo da se lično izjasni u svakom postupku koji bi mogao da utiče na njenu ili njegovu pravnu i poslovnu sposobnost.”

Princip 14. – Trajanje, revizija i žalba

“1. Mjere zaštite bi trebale, kad god je to moguće i primjereno, biti ograničenog trajanja. Treba razmotriti pokretanje periodičnih revizija.

...

3. Treba da postoji odgovarajuće pravo na žalbu.”

C. Izvještaj Komiteta za sprečavanje mučenja i neljudskog i ponižavajućeg postupanja (CPT) o posjeti Bugarskoj

1. CPT-ovo izvještaj o posjeti od 16. do 22. 12. 2005, objavljen 24. 6. 2004.

74. Ovaj izvještaj prikazuje situaciju u kojoj se nalaze osobe koje su javne vlasti smjestile u domove za socijalno zbrinjavanje osoba s mentalnim poremećajima ili mentalnim nedostacima, a koje su u nadležnosti Ministarstva za rad i socijalnu politiku. Dio II. 4. ovog izvještaja posvećen je Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra.

75. CPT primjećuje da je zvanični kapacitet Doma 105; postoje 92 registrirana muška štićenika, od kojih je 86 prisutno tokom posjete. Dva štićenika su pobjegla, a ostali su na kućnom dopustu. Oko 90% štićenika boluje od šizofrenije, a ostali imaju neki mentalni nedostatak. Većina ih je već dugi niz godina u ustanovi, a otpuštanja su vrlo neuobičajena.

76. Prema nalazima CPT-a, objekti Doma za socijalno zbrinjavanje Pastra su u očajnom stanju i fizički i higijenski, i nema adekvatnog grijanja.

77. Naročito se primjećuje da zgrade nemaju tekuću vodu. Štićenici se peru hladnom vodom u dvorištu, a često su neobrijani i prljavi. Kupatilo, kojem pristup imaju jednom sedmično, je oronulo i sa rudimentarnim sadržajem.

78. Toaleti, isto tako smješteni u dvorištu, sastoje se od oronulih zaklona s rupama iskopanim u zemlji. U izuzetno lošem su stanju i sam ulazak u njih je opasan. Uz to, osnovni toaletni pribor rijetko je dostupan.

79. Izvještaj primjećuje da je hrana neadekvatna. Štićenici dobiju tri obroka dnevno, uključujući 750 grama hljeba. Mlijeko i jaja se nikad ne daju, a svježe voće i povrće rijetko. Ništa nije predviđeno za specijalnu ishranu.

80. Jedini oblik tretmana u Domu čini davanje lijekova. Štićenici, koji se tretiraju kao hronični psihijatrijski pacijenti kojima treba terapija za održavanje stanja, registrirani su kao vanjski pacijenti jednog psihijatra u Dupnitsi. Psihijatar posjećuje Dom svaka dva do tri mjeseca, kao i po zahtjevu. Uz to, štićenici se mogu odvesti kod psihijatra – koji sedmično radi ambulantno u obližnjem mjestu Rila – ako se primijeti

promjena u njihovom mentalnom stanju. Svi štićenici imaju psihijatrijski pregled dva puta godišnje, koji im je prilika da im se terapija revidira i, ako je potrebno, prilagodi. Skoro svi štićenici primaju psihijatrijsku medikamentoznu terapiju, koja se evidentira u specijalnim kartonima, koje vode medicinske sestre/tehničari.

81. Osim davanja lijekova, nikakve druge terapijske aktivnosti se ne organiziraju za štićenike, koji vode pasivne, monotone živote.

82. CPT zaključuje da su ti uslovi stvorili situaciju za koju se može reći da predstavlja nečovječno i ponižavajuće potupanje. Od bugarskih vlasti se traži da pod hitno zamijeni Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra. U svom odgovoru od 13. 2. 2004, bugarske vlasti potvrdile su da taj Dom nije u skladu s evropskim standardima pružanja njege. Izjavile su da će se Dom prioritetno zatvoriti, a štićenici prebaciti u druge ustanove.

83. CPT dalje primjećuje, u dijelu II.7 svog izvještaja, da u većini slučajeva, smještaj osoba s mentalnim onesposobljenjima u specijalizirane ustanove vodi do *de facto* lišenja slobode. Procedura smještanja bi, shodno tome, trebala podrazumijevati odgovarajuće mjere zaštite, uključujući i objektivnu medicinsku, a naročito psihijatrijsku ocjenu. Neophodno je i da takve osobe imaju pravo da pokrenu postupak kojim će o zakonitosti njihovog smještanja sud brzo odlučiti. CPT preporučuje da takvo pravo u Bugarskoj bude garantirano (vidi stav 52. izvještaja).

2. Izvještaj CPT-a o posjeti od 10. do 21. 9. 2006, objavljen 28. 2. 2008.

84. U ovom izvještaju, CPT opet preporučuje da se uvede sudska revizija zakonitosti smještanja u dom za socijalno zbrinjavanje (vidi stavove 176-177. izvještaja).

85. Preporučuje, isto tako, da se uloži napor da smještaj štićenika u domove za osobe s mentalnim poremećajima i/ili nedostacima u potpunosti bude u skladu sa slovom i duhom zakona. Ugovori o pružanju socijalnih usluga bi trebali navoditi zakonska prava štićenika, uključujući mogućnost podnošenja žalbi vanjskom organu. Nadalje, štićenici koji nisu u stanju da shvate ugovor trebali bi dobiti odgovarajuću pomoć (vidi stav 178. izvještaja).

86. Na kraju, CPT traži od bugarskih vlasti da poduzmu neophodne korake da bi se izbjegli sukobi interesa koji proizilaze iz imenovanja uposlenika doma za socijalno zbrinjavanje za staratelja štićenika te iste ustanove (vidi stav 179. izvještaja).

87. CPT je ponovo posjetio Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra, tokom svoje periodične posjete Bugarskoj u oktobru 2010.

IV. KOMPARATIVNO PRAVO

A. Pristup sudu za vraćanje poslovne sposobnosti

88. Komparativna studija domaćeg prava u dvadeset država članica Vijeća Evrope ukazuje na to da u većini slučajeva (Hrvatska, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Luksemburg, Monako, Poljska, Portugal, Rumunija, Slovačka, Švedska, Švicarska i Turska), zakon svakom kome je oduzeta poslovna sposobnost daje pravo da se direktno obrati sudu sa zahtjevom za ukidanje te mjere.

89. U Ukrajini, osobe kojima je djelimično oduzeta poslovna sposobnost mogu se lično obratiti za ukidanje mjere; to se ne odnosi na one koji su proglašeni potpuno

nesposobnima, ali koji pred sudom mogu osporiti svaku mjeru koju poduzme njihov staratelj.

90. Sudski postupak za obustavu naloga kojim se osobi oduzima poslovna sposobnost sama ta osoba ne može direktno pokrenuti u Latviji (gdje takav zahtjev može podnijeti javni tužilac ili vijeće za starateljstvo), niti u Irskoj.

B. Smještaj poslovno nesposobnih osoba u specijalizirane ustanove

91. Komparativno-pravna studija zakonodavstva u dvadeset država potpisnica Konvencije pokazuje da u Evropi ne postoji jednoobrazan pristup pitanju smještaja osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost u specijalizirane ustanove, naročito kad je u pitanju organ koji je nadležan da naloži takav smještaj, te kad su u pitanju garancije koje se daju takvim osobama. Ipak, može se primijetiti da u nekim zemljama (Austrija, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Poljska, Portugal i Turska), odluku o dugoročnom smještaju osobe u dom protiv njegove volje direktno donosi ili odobrava sudija.

92. Drugi pravni sistemi (Belgija, Danska, Mađarska, Latvija, Luksemburg, Monako i Ujedinjeno Kraljevstvo) daju ovlaštenje staratelju, bliskim srodnicima ili upravnim organima da odlučuju o smještaju u specijaliziranu ustanovu, bez neopodnosti da to odobri sudija. Čini se, isto tako, da u gore pomenutim zemljama smještaj podliježe značajnim materijalnim zahtjevima, vezanim naročito za zdravstveno stanje te osobe, postojanje rizila ili opasnosti i/ili predočavanje medicinskih uvjerenja. Uz to, obaveza da se s osobom obave razgovor ili konsultacije u vezi s takvim smještajem, zakonsko ili sudsko određenje vremenskog roka za okončanje ili reviziju smještaja, te mogućnost daanja pravne pomoći, dio su mehanizama zaštite predviđenih u nekoliko domaćih pravnih sistema.

93. U nekim zemljama (Danska, Estonija, Njemačka, Grčka, Mađarska, Irska, Latvija, Poljska, Slovačka, Švicarska i Turska), mogućnost da se inicijalni nalog za smještaj ospori pred pravosuđnim tijelom dostupan je takvoj osobi bez potrebe da se pribavi saglasnost staratelja.

94. Na kraju, nekoliko država (Danska, Estonija, Finska, Njemačka, Grčka, Irska, Latvija, Poljska, Švicarska i Turska) direktno daju mogućnosti datoj osobi da periodično podnese zahtjev za sudsku reviziju zakonitosti produžetka smještaja.

95. Treba napomenuti i da su u dosta zemalja u skorije vrijeme mijenjani zakoni o smještaju u specijalizirane ustanove (Austrija: 2007; Danska: 2007; Estonija: 2005; Finska: 1999; Francuska: 2007; Njemačka: 1992; Grčka: 1992; Mađarska: 2004; Latvija: 2006; Poljska: 2007; Ukrajina: 2000; Ujedinjeno Kraljevstvo: 2005) ili su izmjene u toku (Irska). Te zakonodavne reforme za cilj imaju da unaprijede pravnu zaštitu osoba koje nemaju poslovnu sposobnost, tako što će im se dati ili pravo direktnog pristupa sudu, ili reviziji njihovog statusa, ili dodatnim mehanizmima zaštite, kad su smješteni u specijalizirane ustanove protiv svoje volje.

PRAVNI OSNOV

I. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 5, STAV 1. KONVENCije

96. Podnosilac tvrdi da je njegov smještaj u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra predstavljao kršenje člana 5, stav 1. Konvencije.

Član 5, stav 1. Konvencije predviđa:

“1. Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode, osim u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

(a) zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;

(b) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovino vanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;

(c) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi u izvršenju krivičnog djela ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;

(d) lišenja slobode maloljetnika prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;

(e) zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara, narkomana i skitnica;

(f) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode u cilju sprečavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.”

A. Preliminarne napomene

97. Veliko vijeće primjećuje da Vlada i dalje ostaje pri prigovoru koji je iznijela pred Vijećem, u kojem se navodi da nisu iscrpljeni svi domaći lijekovi u vezi s pritužbom po članu 5, stav 1.

98. Prigovor se temeljio na sljedećim argumentima. Kao prvo, podnosilac je mogao, u bilo kom trenutku, lično da se obrati sudu za vraćanje poslovne sposobnosti, po članu 277. ZPP-a, a ukidanje starateljstva bi mu dozvolilo da napusti Dom po sopstvenom nahođenju. Kao drugo, njegovi srodnici nisu iskoristili mogućnost koja je nekima od njih dostupna, po članovima 113. i 115. Porodičnog zakona, da traže od organa starateljstva da mu zamijeni staratelja. Po Vladi, u slučaju odbijanja, podnosiočevi srodnici su se mogli obratiti sudu, koji bi razmatrao meritum zahtjeva i, ako je to primjereno, imenovao novog staratelja, koji bi, u tom slučaju, mogao raskinuti ugovor o smještaju. Vlada je također izjavila da su podnosiočevi srodnici mogli osporiti ugovor koji su potpisali starateljica R.P. i Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra. I na kraju, Vlada je ukazala na to da je sam podnosilac mogao tražiti od organa starateljstva da imenuje *ad hoc* zastupnika, na osnovu njegovog navodnog sukoba interesa sa starateljem, a s ciljem da traži da napusti ustanovu i nastani se negdje drugo (član 123, stav 1. Porodičnog zakona).

99. Veliko vijeće primjećuje da je u svojoj odluci o prihvatljivosti od 29. 6. 2010. utvrdilo da ovaj prigovor postavlja pitanja koja su blisko povezana s pitanjima koja se pojavljuju u vezi s pritužbom podnosioca po članu 5, stav 4, te da objedinjuje prigovor sa svojim razmatranjem merituma po ovoj odredbi.

100. Uz to, zaključujući da je pitanje da li se radilo o “lišenju slobode” u smislu člana 5, stav 1, u ovom predmetu blisko vezano za meritum pritužbe po toj odredbi, Sud je, isto tako, to pitanje povezo sa svojim razmatranjem merituma. Veliko vijeće ne vidi nikakvog razloga da dovodi u pitanje zaključke Vijeća po ovim pitanjima.

B. Da li je podnosilac bio lišen slobode u smislu člana 5, stav 1.

1. Izjašnjenja stranaka

(a) Podnosilac

101. Podnosilac tvrdi da, mada se po domaćem zakonu smještaj osoba s mentalnim poremećajem u ustanovu za socijalno zbrinjavanje smatra “doobrovoljnim”, njegov transfer u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra predstavlja lišenje slobode. Stanoviša je da, kako što je to bilo u predmetu *Storck protiv Njemačke* (br. 61603/00, ECHR 2005-V), u njegovom slučaju postoje subjektivni i objektivni elementi lišenja slobode.

102. Što se tiče prirode same mjere, podnosilac smatra da je život u ustanovi za socijalno zbrinjavanje na zabačenoj planinskoj lokaciji predstavljao fizičku izolaciju od društva. Nije mogo sam odlučiti da ode po sopstvenom nahođenju jer bi se, pošto nije imao ni lične dokumente ni novac, brzo suočio s rizikom da ga policija zaustavi pri rutinskoj kontroli, što je u Bugarskoj uobičajena praksa.

103. Odsustvo iz doma za socijalno zbrinjavanje podliježe dozvoli. Udaljenost od oko 420 kilometara od ustanove do njegovog mjesta stanovanja i činjenica da nije imao pristup svojoj invalidskoj penziji onemogućili su mu da putuje u Ruse više od tri puta. Podnosilac dalje izjavljuje da je u brojnim drugim prilikama, uprava ustanove odbila da mu da dozvolu da putuje. Dodaje da se, u skladu s praksom koja nema nikakav zakonski osnov, štićenici koji napuste objekat na period duži od onog za koji imaju dozvolu smatraju bjeguncima i traži ih policija. U vezi s tim izjavljuje da ga je jednom prilikom policija u Ruseu uhapsila, te da, mada ga nisu vratili u dom, činjenica da je direkto tražio da se on izmjesti i vrati nazad jeste predstavljala odlučujuću restrikciju na njegovo pravo na slobodu ličnosti. Izjavljuje da ga policija jeste uhapsila i pritvorila do dolaska osoblja Doma po njega, a da ga nije obavijestila o razlogu za lišenje slobode. Pošto je vraćen nazad pod prisilom, nikakvog značaja nema pitanje da li su u tome učestvovali uposlenici Doma.

104. Podnosilac dalje izjavljuje da je njegov smještaj u Dom već trajao osam godina, te da su njegove nade da će jednog dana otići uzaludne, jer takvu odluku mora da odobri njegov staratelj.

105. Što se tiče posljedica njegovog smještaja, podnosilac naglašava strogost režima kojem je bio podvrgnut. Njegove okupacione aktivnosti, tretman i kretanje bili su predmet detaljnog i praktičnog nadzora uposlenikâ Doma. Bio je obavezan da slijedi strogu dnevnu rutinu, da ustaje, ide u krevet i jede u određena vremena. Nije imao slobodnog izbora u pogledu garderobe, pripreme obroka, učešća u kutlurnim događajima, ili ostvarivanja odnosa s drugim osobama, uključujući intimne, jer su svi štićenici Doma muškarci. Samo ujutro mu je bilo dozvoljeno da gleda TV. Shodno tome, njegov boravak u Domu izazvao je vidno pogoršanje njegovog općeg stanja i pojavu sindroma institucionalizacije, drugim riječima, nesposobosti da se reintegrira u zajednicu i živi normalnim životom.

106. Što se tiče subjektivnog elementa, podnosilac tvrdi da je njegova situacija drugačija od situacije razmatrane u predmetu *H.M. protiv Švicarske* (br. 39187/98,

ECHR 2002-II), u kojem je podnositeljica pristala da bude smještena u ustanovu za njegu. On sam nikad nije dao takav pristanak. Njegov tadašnji staratelj, gđa R.P. (vidi stav 12. gore), nije se s njim konsultirala u pogledu smještaja, te je, štaviše, on uopće nije poznao; niti je bio obaviješten o postojanju ugovora o smještaju od 10. 12. 2002 (vidi stav 14. gore), koji on sam nikad nije potpisao. Te okolnosti odražavaju široko rasprostranjenu praksu u Bugarskoj, da kad se ljudima oduzme poslovna sposobnost, čak i djelimično, smatraju se nesposobnim da iskažu sopstvene želje. Uz to, iz medicinske dokumentacije je jasno da se podnosiocева želja da napusti Dom nije tumačila kao njegova slobodno iskazana želja, već kao simptom njegovog mentalnog oboljenja.

107. Na kraju, u predmetu *H.M. protiv Švicarske* (navod gore), vlasti su svoju odluku da podnositeljicu smjeste u dom za njegu temeljili na detaljnom ispitivanju, koje je pokazalo da su se uslovi života u njenom sopstvenom domu dramatično pogoršali, kao posljedica njene nesaradnje s organom socijalne zaštite. S druge strane, podnosiocu u ovom predmetu niti je kad ponuđena, niti je kad odbio alternativnu socijalnu njegu kod kuće.

(b) Vlada

108. U svojim pismenim opservacijama Vijeću, Vlada je prihvatila da su okolnosti u predmetu predstavljale "lišenje slobode" u smislu člana 5, stav 1. Konvencije. Međutim, na raspravi u postupku pred Velikim vijećem, Vlada je ustvrdila da član 5. nije primjenjiv. Vlada primjećuje da u vezi s tim, podnosioca nisu javne vlasti prisilno smjestile u psihijatrijsku ustanovu u skladu sa Zakonom o javnom zdravlju, već je smješten u dom za socijalno zbrinjavanje po zahtjevu svog staratelja, na osnovu građansko-pravnog ugovora i u skladu s pravilima o socijalnoj pomoći. Shodno tome, osobe kojima je potrebna pomoć, uključujući osobe s mentalnim poremećajima, mogu tražiti različite socijalne i medicinske usluge, bilo direktno ili preko svojih zastupnika, u skladu sa Zakonom o socijalnoj pomoći iz 1998 (vidi stavove 57-60. u gornjem tekstu). Domovi za odrasle osobe s mentalnim poremećajima nude širok spektar usluga ove vrste, te se smještaj u takve ustanove ne može smatrati lišenjem slobode.

109. Što se tiče konkretnih okolnosti u predmetu, Vlada naglašava da podnositelj nije nikad jasno i svjesno iskazao prigovor na svoj smještaj u dom, te se, shodno tome, ne može zaključiti da je mjera bila nedobrovoljna. Nadalje, u svakom trenutku je imao pravo da napusti Dom.

110. Uz to, podnositelj je bio potican da radi u seoskom restoranu, onoliko koliko može, a u tri navrata mu je dato odsustvo. Razlog što se dva puta iz Rusea vratio prije isteka odobrenog odsustva (vidi stav 27. u gornjem tekstu) bio je to što nije imao smještaj. Vlada daje izjavljuje da podnosioca nikad policija nije vratila. Vlada potvrđuje da je u septembru 2006. direktor morao pitati policiju da ga traži, jer se nije vratio (vidi stav 28. u gornjem tekstu). Međutim, iz predmeta *Dodov protiv Bugarske* (br. 59548/00, 17. 1. 2008) je jasno da država ima pozitivnu obavezu da se brine o ljudima koji su smješteni u ustanove za socijalno zbrinjavanje. Prema izjavi Vlade, koraci koje je direktor poduzeo predstavljaju dio te dužnosti zaštite.

111. Vlada nadalje primjećuje da podnositelj nije imao poslovnu sposobnost i da nije uživao koristi od porodičnog okruženja koje bi mu davalo podršku, smještaj ili dovoljno resursa da vodi samostalan život. Pozivajući se u tom smislu na presude u predmetima *H.M. protiv Švicarske* (navod gore) i *Nielsen protiv Danske* (28. 11. 1988, Serija A, br. 144), Vlada izjavljuje da je to što je podnositelj smješten u dom jednostavno bila zaštitna mjera poduzeta isključivo u njegovom interesu, te da je

predstavljala primjeren odgovor na socijalnu i medicinsku hitnost; takav odgovor ne može se smatrati nedobrovoljnim.

(c) Treća strana

112. Organizacija Interights dala je sljedeće opservacije. Navela je da je obavila anketu o praksi vezanoj za smještaj ljudi s mentalnim poremećajima u specijalizirane ustanove u zemljama srednje i istočne Evrope. Prema zaključcima te ankete, u većini slučajeva se smještaj u takve ustanove može smatrati situacijom koja predstavlja *de facto* lišenje slobode.

113. Domovi za socijalno zbrinjavanje često se nalaze u ruralnim ili planinskim područjima, do kojih nije lako doći. Tamo gdje se nalaze blizu urbanih područja, opasani su visokim zidovima ili ogradama, a kapije su uvijek zaključane. U pravilu, štićenici mogu izaći iz objekta samo uz jasnu dozvolu direktora doma, i to na ograničen vremenski period. U slučajevima neovlaštenog odsustva, policija ima ovlaštenje da traži i vraća takve osobe. Isti restriktivni režim važi za sve štićenike, bez bilo kakve razlike u pogledu njihovog pravnog statusa – bilo da imaju punu ili djelimičnu poslovnu sposobnost ili je nemaju nikako – a po mišljenju Interightsa, ovo je odlučujući faktor. Uopće se ne uzima u obzir da li je smještaj bio dobrovoljan ili ne.

114. Što se tiče ocjene subjektivnog aspekta smještaja, Interights smatra da je saglasnost date osobe pitanje koje zahtijeva posebnu pažnju. Moralo bi se znatno više napora uložiti da se utvrde njihove stvarne želje, bez obzira na bilo kakvo proglašenje poslovne nesposobnosti koje je u njihovom slučaju moglo biti dato. Interights smatra da u stvarnosti, kad su suočene s izborom između opasnog beskućničkog života i relativne sigurnosti koju nude domovi za socijalno zbrinjavanje, poslovno nesposobne osobe u zemljama srednje i istočne Evrope mogle bi se opredijeliti za dom, samo zato što državni sistem socijalne zaštite ne nudi nikakvu drugu alternativnu uslugu. To, pak, ne znači da se može reći da su takve osobe slobodnom voljom pristale na smještaj.

2. Ocjena Suda

(a) Opći principi

115. Sud pocrtava da je razlika između lišenja slobode i ograničenja slobode kretanja, a sloboda kretanja uređena je članom 2. Protokola 4, samo u stepenu intenziteta, a ne u prirodi ili suštini. Mada ponekad nije lako klasificirati nešto u jednu ili drugu kategoriju, u smislu da su neki granični slučajevi čisto stvar mišljenja, Sud ne može napraviti izbor od kojeg zavisi primjenjivost ili neprimjenjivost člana 5 (vidi *Guzzardi protiv Italije*, 6. 11. 1980, stavovi 92-93, Serija A, br. 39). Da bi se odredilo da li je neko lišen slobode, polazna tačka mora biti konkretna situacija u kojoj se osoba nalazi, te se mora uzeti u obzir cijeli spektar kriterija kao što su tip, trajanje, efekti i način izvršenja date mjere (vidi *Storck*, navod gore, stav 71, i predmet *Guzzardi*, navod gore, stav 92).

116. U kontekstu lišenja slobode na osnovu mentalnog zdravlja, Sud smatra da se osoba može smatrati "lišenom slobode" čak i tokom perioda kad je bila u otvorenom bolničkom odjeljenju s redovnim pristupom, bez pratnje, neosiguranim bolničkim prostorima, te mogućnost izlaska van bolnice bez pratnje (vid predmet *Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. 5. 1985, stav 42, Serija A, br. 93).

117. Nadalje, što se tiče smještaja mentalno poremećenih osoba u ustanvu, Sud smatra da pojam lišenja slobode ne sadrži samo objektivni element čuvanja osobe u

određenom ograničenom prostoru na nezanemarliv vremenski rok. Osoba se može smatrati lišenom slobode i kad, kao dodatni subjektivni element, nije dala valjan pristanak za takvo čuvanje (vidi *Storck*, navod gore, stav 74).

118. Sud je utvrdio da je do lišenja slobode došlo u sljedećim okolnostima: (a) kad je podnositelj, koji je proglašen poslovno nesposobnim i smješten u psihijatrijsku bolnicu po zahtjevu svog zakonskog zastupnika, neuspješno pokušao napustiti bolnicu (vidi *Shtukatur* protiv Rusije, br. 44009/05, stav 108, 27. 3. 2008); (b) kad je podnositeljica inicijalno dala pristanak za prijem na kliniku, ali kasnije pokušala da pobjegne (vidi *Storck*, navod gore, stav 76); i (c) kad je podnositelj odrasla osoba koja nije u stanju dati svoj pristanak za prijem u psihijatrijsku bolnicu, a koju, bez obzira na to, nikad nije pokušala napustiti (vidi *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 45508/99, stavovi 89-94, ECHR 2004-IX).

119. Sud također smatra da je pravo na ličnu slobodu isuviše važno u demokratskom društvu da se dozvoli da pojedinac ostane bez koristi od zaštite koju Konvencija pruža samo zato što je možda sam pristao da bude lišen slobode (vidi *De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije*, 18. 6. 1971, stavovi 64-65, Serija A, br. 12), naročito kad se ne osporava to da osoba pravno nije sposobna dati svoj pristanak za predloženu radnju ili se s njom ne složiti (vidi *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, navod gore, stav 90).

120. Uz to, Sud koristi priliku da primijeti da se prva rečenica člana 5, stav 1, mora tumačiti tako da određuje pozitivnu obavezu države da štiti slobodu osoba pod svojom jurisdikcijom. U suprotnom bi postojala značajna praznina u zaštiti od proizvoljnog lišenja slobode, što bi bilo u neskladu sa značajem lične slobode u demokratskom društvu. Država, shodno tome, ima obavezu da poduzima mjere kojima pruža efektivnu zaštitu ranjivih osoba, uključujući i razumne korake na sprečavanju lišavanja slobode za koje vlasti znaju ili trebaju da znaju (vidi *Storck*, navod gore, stav 102). Prema tome, s obzirom na konkretne okolnosti predmeta u razmatranju, Sud smatra da je postojala odgovornost državnih vlasti kao rezultat lišenja slobode u psihijatrijskoj bolnici po zahtjevu podnosiocčevog staratelja (vidi *Shtukatur*, navod gore) i lišenja slobode u privatnoj klinici (vidi *Storck*, navod gore).

(b) Primjena ovih principa na predmet u razmatranju

121. Sud na samom početku primjećuje da je ovom predmetu nije neophodno određivati da li, u generalnom smislu, svaki smještaj poslovno nesposobne osobe u ustanovu socijalnog zbrinjavanja predstavlja "lišenje slobode" u smislu člana 5, stav 1. U nekim slučajevima, smještaj iniciraju porodice koje učestvuju i u starateljskim aranžmanima, a na osnovu građansko-pravnih ugovora potpisanih s odogovarajućom ustanovom za socijalno zbrinjavanje. Shodno tome, svako ograničenje slobode u takvim slučajevima rezultat je radnji privatnih lica, a uloga vlasti ograničena je na nadzor. Od Suda se u ovom predmetu ne traži da odlučuje o obavezama koje se po Konvenciji mogu pojaviti u odnosu na državu u ovakvim situacijama.

122. Sud primjećuje da u ovom predmetu postoje posebne okolnosti. U starateljske aranžmane podnosioca nije bio uključen niti jedan član podnosiocčeve porodice, a dužnosti staratelja dodijeljene su državnoj službenici (gđa R.P.), koja je pregovarala i potpisala ugovor o smještaju s Domom za socijalno zbrinjavanje Pastra, bez bilo kakvog kontakta s podnosiocem, kojeg, zapravo, nije ni upoznala. Ugovor o smještaju izvršen je u državnoj ustanovi, a izvršila ga je socijalna služba koja, isto tako, s podnosiocem nije nikad obavila razgovor (vidi stavove 12-15. u gornjem tekstu) Podnosioca niko nije konsultirao u vezi s izborima njegovog staratelja, mada

jeste mogao iskazati valjano mišljenje, a njegov pristanak bio je neophodan u skladu sa Zakonom o porodici i pojedincima iz 1949. godine (vidi stav 42. u gornjem tekstu). Uz sve to, u Dom za socijalno zbrinjavanje nije prebačen po sopstvenom zahtjevu ili na osnovu dobrovoljnog građansko-pravnog ugovora o prijemu u ustanovu gdje će dobiti socijalnu pomoć i zaštitu. Sud smatra da su ograničenja na koja se žali podnosilac rezultat različitih koraka koje su javne vlasti i ustanove poduzele preko svojih službenika, od inicijalnog zahtjeva za smještaj u ustanovu, pa tokom cijelog izvršenja date mjere, a ne posljedica radnji ili inicijativa privatnih lica. Mada nema naznake da je podnosiočeva starateljica postupala zlonamjerno, gore izložena razmatranja ovaj predmet čine različitim od predmeta *Nielsen* (navod gore), u kojem je podnosiočeva majka svog sina, maloljetnika, smjestila u psihijatrijsku ustanovu dobronamjerno, što je Sud navelo da utvrdi da je data mjera podrazumijevala korištenje starateljskih prava nad djetetom koje nije bilo u stanju da iskaže valjano mišljenje.

123. Smještaj podnosioca u dom za socijalno zbrinjavanje se, shodno tome, može smatrati radnjom koja se može pripisati državnim vlastima. Ostaje da se utvrdi da li su ograničenja proizašla iz te mjere predstavljala "lišenje slobode" u smislu člana 5.

124. Što se tiče objektivnog aspekta, Sud smatra da je podnosilac bio smješten u bloku iz kojeg je mogao izaći, ali naglašava da pitanje da li je blok bio zaključan nije odlučujuće (vidi *Ashingdane*, navod gore, stav 42). Mada jeste tačno da je podnosilac bio u mogućnosti da ide do obližnjeg sela, za to mu je trebala eksplicitna dozvola (vidi stav 25. u gornjem tekstu). Uz to, vrijeme koje je proveo van Doma i mjesta gdje je mogao ići uvijek su bili predmet kontrola i ograničenja.

125. Sud dalje primjećuje da je, u periodu između 2002. i 2009, podnosiocu odobreno odsustvo za tri kratke posjete (od po desetak dana) Ruseu (vidi stavove 26-28. u gornjem tekstu). Sud ne može pretpostavljati da li bi mogao češće ići u posjete da je to tražio. Ipak, Sud primjećuje da su takva odsustva u potpunosti bila stvar diskrecione odluke rukovodstva Doma, koje je zadržalo lične dokumente podnosioca i upravljalo njegovim financijama, uključujući troškove prevoza (vidi stavove 25-26. u gornjem tekstu). Nadalje, Sudu se čini da je lokacija Doma, u planinskoj regiji daleko od Rusea (nekih 400 km) svako putovanje za podnosioca činila teškim i skupim, s obzirom na njegov prihod i mogućnost da sam sebi organizira put.

126. Sud smatra da su ovakav sistem odsustva i činjenica da je uprava Doma zadržala njegove lične dokumente stavile značajno ograničenje na podnosiočevu slobodu kretanja.

127. Uz to, ne spori se da je, kad se podnosilac 2006. godine nije vratio s dopusta, uprava Doma od policije tražila da ga nađe i vrati (vidi stav 28. u gornjem tekstu). Sud može prihvatiti da takvi koraci predstavljaju dio odgovornosti koju rukovodstvo jednog doma za osobe s mentalnim poremećajima preuzima u odnosu na svoje štićenike. Dalje primjećuje da policija nije dopratila podnosioca nazad, te da nije dokazao da je do dolaska osoblja Doma bio uhapšen. Ipak, pošto je njegovo dozvoljeno odsustvo isteklo, osoblje ga je vratilo u Dom bez obzira na njegove želje.

128. Shodno tome, mada je podnosilac bio u stanju da ide na neka putovanja, faktori predočeni u gornjem tekstu Sud navode da smatra da, suprotno onome što Vlada tvrdi, on jeste bio pod stalnim nadzorom i nije imao slobodu da bez dozvole napusti Dom kad je on to želio. U vezi s predmetom *Dodov* (navod gore), Vlada ostaje pri tvrdnji da su data ograničenja bila neophodna, s obzirom na pozitivnu obavezu vlasti da štiti podnosiočevo zdravlje i život. Sud primjećuje da je u navedenom predmetu podnosiočeva majka bolovala od Alzheimerove bolesti, te da su joj, upravo zbog toga, pamćenje i druge mentalne sposobosti progresivno propadale,

do tačke kad je osoblje staračkog doma dobilo instrukciju da je ne ostavlja samu. U ovom predmetu, pak, Vlada nije pokazala da je podnosićevo zdravstveno stanje bilo takvo da bi on bio izložen neposrednom riziku, ili da bi morao biti podvrgnut bilo kakvim posebnim restrikcijama u cilju zaštite života i fizičkog integriteta.

129. Što se tiče trajanja ove mjere, Sud primjećuje da nije navedeno, te je, shodno tome, neograničeno, jer je podnosilac zaveden u općinskoj evidenciji kao stalno nastanjen na adresi Doma, gdje je još uvijek (tamo živi već osam godina). Taj period je dovoljno dug da osjeti sve štetne efekte restrikcija koje su mu nametnute.

130. Što se tiče subjektivnog aspekta mjere, mora se primijetiti da, suprotno onome što traži domaći zakon (vidi stav 42. u gornjem tekstu), podnosioca niko nije pitao da da svoje mišljenje o smještaju u Dom, niti je on ikad eksplicitno dao za to pristanak. Umjesto toga, u Pastru je odveden ambulantom vozilom, te je u Dom smješten bez da je bio obaviješten o razlozima ili trajanju te mjere, koju je poduzela njegova službeno dodijeljena starateljica. Sud u vezi s ovim primjećuje da postoje situacije kad želje osobe s umanjenim mentalnim sposobnostima mogu valjano da se zamijene željama druge osobe koja postupa u kontekstu zaštitne mjere, te da je ponekad teško utvrditi stvarne želje ili preferencije date osobe. Međutim, Sud već smatra da činjenica da je osoba bez poslovne sposobnosti ne mora da znači da nije u stanju da shvati situaciju u kojoj se nalazi (vidi *Shtukatur*ov, navod gore, stav 108). U ovom slučaju, domaći zakoni daju određenu težinu željama podnosioca, te se čini da je on bio sasvim svjestan svoje situacije. Sud primjećuje da je, barem od 2004, podnosilac eksplicitno iskazivao želju da napusti Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra, i psihijatrima i kroz svoja obraćanja vlastima sa zahtjevom da mu se vrati poslovna sposobnost i da mu bude ukinuto starateljstvo (vidi stavove 37-41. u gornjem tekstu).

131. Ovim faktorima se predmet koji se ovdje razmatra razlikuje od predmeta *H.M. protiv Švicarske* (navod gore), u kojem je Sud utvrdio da nije došlo do lišenja slobode, jer je podnositeljica smještena u starački dom čisto u spostvenom interesu, te je, po dolasku, dala saglasnost za svoj dolazak u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra, a ni u bilo kom trenutku kasnije, podnosilac dao saglasnost za svoj boravak. Sud, shodno tome, nije uvjeren da je podnosilac dao pristanak za svoj smještaj, ili da ga je prešutno prihvatio kasnije tokom svog boravka u Domu.

132. Uzimajući u obzir konkretne okolnosti u predmetu, naročito učešće vlasti u odluci da se podnosilac smjesti u dom i u izvršenju te odluke, te pravila o odsustvu, trajanje smještaja i nepostojanje podnosićeovog pristanka, Sud smatra da ova situacija predstavlja lišenje slobode u smislu člana 5, stav 1. Shodno tome, ova odredba je primjenjiva.

C. Da li je podnosićeov smještaj u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra bio kompatibilan sa članom 5, stav 1.

1. Izjave stranaka

(a) Podnosilac

133. Podnosilac je izjavio da, pošto nije dao pristanak za smještaj u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra, niti je potpisao ugovor koji su izradili njegova starateljica i Dom, taj ugovor je suprotan Zakonu o porodici i pojedincima. Dodao je da u vrijeme kad je smješten nije bio obaviješten o postojanju tog ugovora, te da dugo

nakon toga nije znao za njega. Nije imao ni priliku da ospori korake koje je poduzela njegova starateljica. Mada je starateljica, po članu 126. Porodičnog zakona, bila obavezna da organu starateljstva (gradonačelniku) podnosi izvještaje o svojim aktivnostima, gradonačelnik nije imao nikakva ovlaštenja da protiv nje poduzme bilo kakve radnje. Nadalje, u odnosu na podnosioca nikad nije izrađen bilo kakav izvještaj, niti su njegovi staratelji zbog tog nedostatka ikad pozvani na odgovornost.

134. Podnosilac dalje tvrdi da njegov smještaj u dom za osobe s mentalnim poremećajima nije zadovoljavao niti jedan od osnova po kojima lišenje slobode može biti opravdano u smislu člana 5. Data mjera nije bila opravdana potrebom da se osigura javna sigurnosti, ili nesposobnošću date osobe da uspješno živi izvan ustanove. U prilog toj tvrdnji, podnosilac izjavljuje da je direktor Doma smatrao da je sposoban da se integrira u zajednicu, te da su učinjeni pokušaji da ga se zbliži s porodicom, mada bez uspjeha. Shodno tome, vlasti su svoju odluku da ga smjeste u Dom bazirale na jednostavnoj činjenici da porodica nije spremna da se o njemu brine i da mu treba socijalna pomoć. Nisu ispitali da li bi se nepophodna pomoć mogla pružiti alternativnim mjerama koje bi bile manje restriktivne po njegovu ličnu slobodu. Takve mjere su, uz to, sasvim izvodive, jer bugarsko zakonodavstvo predviđa širok spektar socijalnih usluga, kao što su personalna pomoć, centri za socijalnu rehabilitaciju, te specijalni doplatak i penzija. Vlasti, shodno tome, nisu uspostavile pravičnu ravnotežu između podnosiocevih socijalnih potreba i njegovog prava na slobodu ličnosti. Bilo bi proizvoljno, a i suprotno svrsi člana 5, da se lišenje slobode bazira isključivo na socijalnim razlozima.

135. Ako bi Sud zauzeo stav da smještaj ulazi u opseg člana 5, stav 1 (e), po čemu bi se mentalno oboljele osobe mogle lišavati slobode, podnosilac smatra da državne vlasti nisu zadovoljile uslov te odredbe. U odsustvu novije psihijatrijske ocjene, jasno je da njegov smještaj u dom nije bio s ciljem da mu se osigura medicinski tretman, te da je baziran isključivo na medicinskoj dokumentaciji predočenoj u kontekstu postupka za oduzimanje poslovne sposobnosti. Ta dokumentacija izdana je otprilike godinu i po ranije, te se nije strogo ticala njegovog smještaja u ustanovu za osobe s mentalnim poremećajima. Pozivajući se na predmet *Varbanov protiv Bugarske* (br. 31365/96, stav 47, ECHR 2000-X), podnosilac je naveo da je smješten u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra bez da je tada prošao bilo kakvu ocjenu mentalnog zdravlja.

(b) Vlada

136. Vlada je izjavila da je smještaj podnosioca u Dom bio u skladu s domaćim zakonom, jer je starateljica potpisala ugovor po kojem je podnosilac trebao primati socijalne usluge u sopstvenom interesu. Stoga je ona postupala u skladu sa svojim odgovornostima, te izvršila svoju dužnost zaštite osobe pod djelimičnim starateljstvom.

137. Imajući na umu da je jedina svrha tog smještaja bila da se podnosiocu osiguraju socijalne usluge u skladu sa Zakonom o socijalnoj pomoći, a ne da se primijeni obavezni medicinski tretman, Vlada smatra da ova mjera ne podliježe članu 5, stav 1 (e) Konvencije. U vezi s tim, vlasti su uzele u obzir njegovu financijsku i porodičnu situaciju, odnosno činjenicu da nije imao resursa, niti bliskih srodnika koji bi mu mogli pomagati u svakodnevnom životu.

138. Vlada primjećuje, u isto vrijeme, da podnosilac u svakom slučaju može da se smatra "mentalno oboljelom osobom" u smislu značenja člana 5, stav 1 (e). Medicinska ocjena obavljena tokom postupka oduzimanja poslovne sposobnosti 2000. godine jasno je pokazala da pati od mentalnih poremećaja, te da je, shodno tome,

legitimno da ga vlasti smjeste u ustanovu za ljude sa sličnim problemima. Na kraju, oslanjajući se na presudu u predmetu *Ashingdane* (gavod gore, stav 44), Vlada izjavljuje da nema adekvatne veze između razloga datih za smještaj, konkretno, zdravstvenog stanja podnosioca, i ustanove u koju je smješten. Shodno tome, Vlada smatra da data mjera nije bila suprotna članu 5, stav 1(e).

(c) Treća strana

139. Na osnovu studije navedene u stavovima 112-114. u gornjem tekstu, Interights izjavljuje da se u zemljama srednje i istočne Evrope smještaj osoba s mentalnim poremećajima u domove za socijalno zbrinjavanje posmatra isključivo u smislu socijalne zaštite i podliježe ugovornom pravu. Pošto se takav smještaj po domaćem zakonu ne smatra oblikom lišenja slobode, proceduralni mehanizmi garancije zaštite dostupni u vezi s psihijatrijskim čuvanjem nisu primjenjivi.

140. Interights smatra da se ovakve situacije mogu porediti sa situacijom razmatranom u predmetu of *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (navod gore), u kojem je kritika bila usmjerena na sistem koji je u toj zemlji postojao prije 2007, po kojem je doktrina neophodnosti, prisutna u precedentnom pravu, dozvoljavala “neformalno” lišenje slobode osoba s mentalnim poremećajima koje nemaju pravnu sposobnost i ne protive se. Sud je smatrao da je nepostojanje bilo kakvih formalnih proceduralnih pravila za prijem i čuvanje takvih osoba zapanjujuće. Po mišljenju Suda, postojao je značajan kontrast između ovog potpunog odsustva propisa i obimne mreže garancija zaštite koje važe za formalno psihijatrijsko čuvanje pokriveno zakonima o mentalnom zdravlju. U odsustvu formalizirane procedure prijema, koja bi ukazala ko može predložiti prijem, iz kojih razloga i po kom osnovu, te s obzirom na nedostatak naznake u pogledu dužine lišenja slobode ili prirode tretmana ili njege, zdravstveni radnici u bolnici preuzeli su potpunu kontrolu nad slobodom i tretmanom jedne ranjive osobe bez poslovne sposobnosti, isključivo na osnovu sopstvene kliničke ocjene, koja se obavljala kad i kako su oni smatrali za shodno. Mada nema sumnje da su ti zdravstveni radnici postupali dobronamjerno i u najboljem interesu podnosioca, Sud je primijetio da je sama svrha proceduralnih garancija zaštite upravo da zaštiti pojedince od bilo kakvih pogrešnih procjena i profesionalnih propusta (*H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, navod gore, stavovi 120-121).

141. Interights od Suda traži da ostane konzistentan u tom pristupu i utvrdi da su u ovom slučaju neformalna priroda prijema i kontinuirano čuvanje u domu za socijalno zbrinjavanje bili u neskladu s garancijama protiv proizvoljnosti po članu 5. Ni u jednu fazu postupka nisu bili uključeni sudovi, niti je bilo kakvo drug nezavisno tijelo dobilo zadatak da prati date ustanove. Nedostatak propisa, u kombinaciji s ranjivošću osoba s mentalnim poremećajima, omogućava zloupotrebu temeljnih prava u kontekstu izuzetno ograničenog nadzora.

142. Treća strana dalje izjavljuje da su u većini ovakvih slučajeva smještaji automatski, jer je malo mogućnosti za alternativne socijalne usluge. Smatra da bi vlasti trebale biti pod posebnom praktičnom obavezom da osiguraju odgovarajuće mjere koje bi bile manje restriktivne po ličnu slobodu, ali istovremeno podjednako u stanju da osiguraju medicinsku njegu i socijalne usluge za osobe s mentalnim poremećajima. To bi bio put da se primijeni princip da prava koja Konvencija garantira nisu samo teoretska ili iluzorna, već praktična i djelotvorna.

2. Ocjena Suda

(a) Opći principi

143. Sud pocrtava da, da bi se ispoštovao član 5, stav 1, dato lišenje slobode mora biti “zakonito”, što uključuje poštivanje zakonom propisane procedure; u tom smislu, Konvencija upućuje na domaći zakon i postavlja obavezu poštivanja domaćih materijalnih i procesnih pravila. Uz to, pak, traži da svako lišenje slobode bude u skladu sa svrhom člana 5, tj. da pojedinca štiti od proizvoljnosti (vidi *Herczegfalvy protiv Austrije*, 24. 9. 1992, stav 63, Serija A, br. 244). Nadalje, lišenje pojedinca slobode tako je ozbiljna mjera da je opravdana samo kad su već razmotrene sve druge, manje oštre mjere, te kad se došlo do zaključka da su nedovoljne da bi zaštitile pojedinca ili javni interes, koji bi mogao tražiti da se data osoba liši slobode. To znači da nije dovoljno da lišenje slobode bude u skladu s domaćim zakonom; ono mora biti neophodno u datim okolnostima (vidi *Witold Litwa protiv Poljske*, br. 26629/95, stav 78, ECHR 2000-III).

144. Uz to, podstavovi (a) do (f) prvog stava člana 5. sadrže iscrpnu listu dopustivih osnova za lišenje slobode; takva mjera neće biti zakonita, osim ako ne ulazi u jedan od tih osnova (*ibid.*, stav 49; vidi naročito i predmet *Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [Veliko vijeće], br. 13229/03, stav 43, 29. 1. 2008, i *Jendrowiak protiv Njemačke*, br. 30060/04, stav 31, 14. 4. 2011).

145. Što se tiče lišenja slobode mentalno poremećenih osoba, pojedinac ne može biti lišen slobode zato što je “mentalno obolio”, osim ako se ne zadovolje ova tri minimalna uslova: prvo, mora se pouzdano pokazati da se radi o mentalno oboljeloj osobi; drugo, mentalni poremećaj mora biti takve vrste i takvog stepena da traži obavezno čuvanje; treće, važenje kontinuiranog čuvanja zavisi od kontinuiranog prisustva takvog poremećaja (vidi *Winterwerp protiv Holandije*, 24. 11. 1979, stav 39, Serija A, br. 33; *Shtukatur*, navod gore, stav 114; i *Varbanov*, navod gore, stav 45).

146. Što se tiče drugog od gore navedenih uslova, lišenje slobode mentalno poremećene osobe može biti neophodno ne samo kad toj osobi trebaju terapija, lijekovi ili drugi klinički tretman, u cilju liječenja ili ublažavanja stanja, već i kad toj osobi trebaju kontrola i nadzor da bi se, naprimjer, spriječila da nanese štetu sebi ili drugima (vidi *Hutchison Reid protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 50272/99, stav 52, ECHR 2003-IV).

147. Sud dalje pocrtava da mora postojati neki odnos između upotrijebljenog osnova za dozvoljeno lišenje slobode i mjesta i uslova tog lišenja slobode. U principu, “lišenje slobode” osobe kao psihijatrijskog pacijenta će biti “zakonito” u smislu člana 5, stav 1 (e) samo ako se izvrši u bolnici, klinici ili drugoj odgovarajućoj ustanovi ovlaštenoj za te svrhe (vidi *Ashingdane*, navod gore, stav 44, i predmet *Pankiewicz protiv Poljske*, br. 34151/04, stavovi 42-45, 12. 2. 2008). Međutim, uzimajući u obzir gore navedeno, član 5, stav 1 (e) principijelno se ne bavi odgovarajućim tretmanom i uslovima (vidi *Ashingdane*, navod gore, stav 44, i predmet *Hutchison Reid*, navod gore, stav 49).

(b) Primjena ovih principa na predmet u razmatranju

148. Pri razmatranju da li je smještaj podnosioca u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra bio zakonit u smislu člana 5, stav 1, Sud mora utvrditi da li je data mjera bila u skladu s domaćim zakonom, da li je ulazila u opseg jednog od izuzetaka predviđenih podstavovima (a) do (f) člana 5, stav 1. u pravilu o ličnoj slobodi te, konačno, da li je bila opravdana na osnovu jednog od tih izuzetaka.

149. Na osnovu relevantnih domaćih instrumenata (vidi stavove 57-59. u gornjem tekstu), Sud primjećuje da bugarski zakon predviđa smještaj u ustanovu za socijalno zbrinjavanje kao zaštitnu mjeru, koja se poduzima po zahtjevu date osobe, a ne kao prisilnu mjeru koja se nalaže po osnovima navedenim u podstavovima (a) do (f) člana 5, stav 1. Međutim, u konkretnim okolnostima ovog predmeta, data mjera podrazumijevala je značajne restrikcije lične slobode, što pokreće pitanje lišenja slobode bez uzimanja u obzir podnosiocevih ličnih želja ili volje (vidi stavove 121-132. u gornjem tekstu).

150. Što se tiče pitanja da li se slijedila procedura propisana zakonom, Sud primjećuje da, kao prvo, po domaćem zakonu, staratelj osobe kojoj je djelimično oduzeta poslovna sposobnost nije ovlašten da poduzima pravne radnje u ime te osobe. Svaki ugovor koji se u takvim slučajevima sklapa važeći je samo ako ga zajedno potpišu i staratelj i osoba pod djelimičnim starateljstvom (vidi stav 42. u gornjem tekstu). Sud, shodno tome, zaključuje da je odluka gđe R.P, podnosioceve starateljice, da ga smjesti u dom za socijalno zbrinjavanje osoba s mentalnim poremećajima, a da prije toga nije pribavila njegov pristanak, po bugarskom zakonu nije važeća. Taj zaključak je sam po sebi dovoljna da Sud ustanovi da je podnosiocovo lišenje slobode bilo suprotno članu 5.

151. U svakom slučaju, Sud smatra da data mjera nije bila zakonita u smislu člana 5, stav 1. Konvencije, jer nije bila opravdana na osnovu bilo kojeg od podstavova (a) do (f).

152. Podnosilac prihvata da su vlasti postupale uglavnom na osnovu aranžmana koji uređuju socijalnu pomoć (vidi stav 134. u gornjem tekstu). Međutim, on smatra da restrikcije koje su mu nametnute predstavljaju lišenje slobode, koje nije bilo opravdano biti jednim od izuzetaka predviđenih podstavovima (a) do (f) člana 5, stav 1, u odnosu na ličnu slobodu. Vlada je zaključila da je podnosiocov smještaj u taj dom za namjeru imao isključivo da zaštiti njegove interese u pogledu primanja socijalne njege (vidi stavove 136-137. u gornjem tekstu). Međutim, Vlada smatra da, ako Sud odluči da je član 5, stav 1. primjenjiv, trebalo bi se smatrati da data je mjera u skladu sa podstavom (e), s obzirom na podnosiocov mentalni poremećaj (vidi stav 138. u gornjem tekstu).

153. Sud primjećuje da je podnosilac ispunjavao uslove za socijalnu pomoć, jer nije imao nikakav smještaj i, kao rezultat svoje bolesti, nije bio u stanju da radi. Stav suda je da, u određenim okolnostima, kad se ocjenjuje da li je neophodno smjestiti je u ustanovu, dobrobit osobe s mentalnim poremećajem mora biti dodatni faktor koji se uzima u obzir, zajedno sa medicinskim dokazima. Međutim, objektivna potreba za smještajem i socijalnom pomoći ne smije automatski voditi do nametanja mjera koje podrazumijevaju lišenje slobode. Sud smatra da svaka zaštitna mjera treba, što je moguće više, da odražava želje osoba koje su u stanju da iskažu svoju volju. Netraženje njihovog mišljenja moglo bi stvoriti situaciju zoupotrebe, te ugroziti uživanje prava ranjivih osoba. Prema tome, svaka mjera poduzeta bez prethodnih konsultacija sa zainteresiranom osobom će, u pravilu, tražiti detaljno ispitivanje.

154. Sud je spreman da prihvati da je podnosiocov smještaj u dom bio direktna posljedica njegovog stanja mentalnog zdravlja, odluke o djelimičnom oduzimanju poslovne sposobnosti, te stavljanja pod djelimično starateljstvo. Nakih šest dana nakon nego što je imenovana za podnosiocovu starateljicu, gđa R.P. je, bez da ga je upoznala ili se s njim sastala, odlučila na osnovu dosjea da traži od socijalne službe da ga smjesti u dom za ljude s mentalnim poremećajima. Socijalna služba se, sa svoje strane, u zaključku da zahtjevu treba udovoljiti isto tako rukovodila podnosiocevim mentalnim zdravljem. Sudu se čini jasno da, da podnosiocu nije oduzeta poslovna

sposobnost po osnovu mentalnog poremećaja, ne bi bio lišen slobode. Shodno tome, ovaj predmet treba razmatrati po podstavu (e) člana 5, stav 1.

155. Ostaje da se utvrdi da li je podnosiočev smještaj u dom zadovoljavao zahtjeve postavljene sudskom praksom Suda u pogledu lišenja slobode mentalno poremećenih osoba (vidi principe navedene u stavu 145. gore). U vezi s tim, Sud naglašava da se, pri odlučivanju o tome da li osoba treba da bude lišena slobode kao "mentalno oboljela", priznaje domaćim vlastima da imaju određena diskreciona prava, jer je prvenstveno na njima da ocijene dokaze koji im se podastru u određenom slučaju; zadatak Suda je da u svjetlu Konvencije razmotri odluke tih vlasti (vidi *Winterwerp*, navod gore, stav 40, i *Luberti protiv Italije*, 23. 2. 1984, stav 27, Serija A, br. 75).

156. Tačno je da se u ovom predmetu izvještaj medicinskog vještaka izrađen tokom postupka za oduzimanje poslovne sposobnosti podnosiocu poziva na poremećaj od kojeg je patio. Međutim, relevantni pregled obavljen je u novembru 2000, a podnosilac je u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra smješten 10. 12. 2002 (vidi stavove 10. do 14. u gornjem tekstu). Bilo je, shodno tome, prošlo je više od dvije godine od psihijatrijskog vještačenja po osnovu kojeg su vlasti odlučile da podnosioca smjeste u dom, tokom kojih starateljica nije provjeravala da li je kod njega bilo ikakvih promjena stanja, niti se s njim sastajala ili ga konsultirala. Za razliku od Vlade (vidi stav 138. u gornjem tekstu), Sud smatra da je taj period predug i da se medicinsko mišljenje izdano 2000. godine ne može smatrati pozudanim odrazom stanja njegovog mentalnog zdravlja u vrijeme kad je smješten. Mora se primijetiti i da domaće vlasti nisu bile ni pod kakvom zakonskom obavezom da u vrijeme smještanja naruče psihijatrijski izvještaj. Vlada je, u vezi s tim, objasnila da su važeće odredbe Zakona o socijalnoj pomoći, a ne Zakona o zdravlju (vidi stavove 57-60. i 137. u gornjem tekstu). Ipak, po mišljenju Suda, to što nema novije medicinske ocjene bilo bi dovoljno da se zaključi da podnosiočev smještaj u dom nije bio zakonit u smislu člana 5, stav 1(e).

157. Sud, kao supsidijarni element, primjećuje da u ovom predmetu nisu zadovoljeni ni drugi zahtjevi člana 5, stav 1(e). Što se tiče potrebe da se smještaj opravda težinom poremećaja, Sud primjećuje da svrha medicinskog izvještaja iz 2000. godine nije bila da se ispita da li podnosiočevo zdravstveno stanje traži da se on smjesti u dom za osobe s mentalnim poremećajima, već samo da se odluči po pitanju njegove pravne zaštite. Mada jeste tačno da član 5, stav 1(e) omogućava čuvanje osobe koja pati od mentalnog poremećaja čak i kad nije predviđen medicinski tretman (vidi *Hutchison Reid*, navod gore, stav 52), takva mjera mora se valjano opravdati težinom stanja te osobe, u interesu osiguravanja zaštite te osobe ili zaštite drugih. U ovom slučaju, pak, nije ustanovljeno da je podnosilac predstavljao opasnost po sebe ili druge, naprimjer, zbog svog psihijatrijskog stanja; jednostavna tvrdnja nekih svjedoka da postane agresivan kad pije (vidi stav 10. u gornjem tekstu) ne može biti dovoljna u takve svrhe. Niti su vlasti prijavile bilo kakve podnosiočeve nasilne postupke tokom boravka u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra.

158. Sud primjećuje i nedostatke u ocjeni da li poremećaj koji je tražio da podnosilac bude na čuvanju još uvijek postoje. Mada jeste bio pod nadzorom psihijatra (vidi stav 31. u gornjem tekstu), cilj takvog nadzora nije bio da se u redovnim intervalima daje ocjena da li još uvijek treba da se čuva u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra, u smislu člana 5, stav 1(e). Zapravo, važećim zakonima takva ocjena uopće nije predviđena.

159. S obzirom na sve navedeno, Sud primjećuje da podnosiočev smještaj u dom nije bio naložen "u skladu sa zakonom propisanim postupkom" i da njegovo lišenje

slobode nije bilo opravdano podstavom (e) člana 5, stav 1. Nadalje, Vlada nije naznačila niti jedan od drugih osnova navedenih u stavovima (a) do (f), koji su mogli opravdati lišenje slobode koje se u ovom predmetu razmatra.

160. Shodno tome, došlo je do kršenja člana 5, stav 1.

II. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 5, STAV 4. KONVENCIJE

161. Podnosilac se žali da nije imao mogućnost da zakonitost njegovog smještaja u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra revidira sud.

Poziva se na član 5, stav 4. Konvencije, koji predviđa:

“Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo uložiti žalbu sudu kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko nije bilo zakonito naložio oslobađanje.”

A. Izjave stranaka

1. Podnosilac

162. Podnosilac izjavljuje da domaći zakon ne predviđa nikakav konkretan lijek u pogledu njegove situacije, kao što je periodična sudska revizija njegovog smještaja u dom za osobe s mentalnim poremećajima. Dodaje da, pošto je smatran nesposobnim da sam poduzima bilo kakve pravne radnje, domaći zakon mu nije dao mogućnost da se sudu obrati za dozvolu da napusti Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra. Kazao je da, isto tako, nije imao mogućnost da traži ukidanje ugovora o smještaju, u svjetlu sukoba interesa sa svojim starateljem, koji je u isto vrijeme bio i direktor Doma.

163. Podnosilac dalje primjećuje da mu nije bilo dozvoljeno da se obrati sudovima da bi pokrenuo proceduru predviđenu članom 277. ZPP-a (vidi stav 51. u gornjem tekstu) te da, uz to, takve radnje ne bi dovele do revizije zakonitosti njegovog lišenja slobode, već samo do revizije uslova koji opravdavaju djelimično starateljstvo u njegovom slučaju.

164. Dalje izjavljuje da procedura predviđena članovima 113. i 115. Porodičnog zakona (vidi stavove 49-50 u gornjem tekstu) teoretski njegovom bliskim srođnicima daje pravo da traže od gradonačelnika da zamijeni staratelja, ili da gradonačelnika navedu da ukine ugovor o smještaju. Međutim, ovo je indirektni lijek koji njemu nije bio dostupan, jer njegova polusestra i druga supruga njegovog oca nisu bile voljne da pokrenu takvu proceduru.

2. Vlada

165. Vlada izjavljuje da, pošto je svrha podnosiocčevog smještaja u dom bila da mu se osiguraju socijalne usluge, mogao je u bilo kom trenutku pitati da se ugovor o smještaju ukune, bez potrebe da se u to uključuju sudovi. Po izjavi Vlade, što se tiče navodnog sukoba interesa podnosioca i njegovog staratelja, mogao se pozvati na član 123, stav 1. Porodičnog zakona (vidi stav 50. u gornjem tekstu) i tražiti od organa starateljstva da imenuje *ad hoc* zastupnika, koji bi, onda, mogao dati saglasnost za promjenu stalne adrese.

166. Vlada dalje tvrdi da podnosiocčevi bliski srođnici nisu iskoristili priliku koja im je bila dostupna po članovima 113. i 115. Porodičnog zakona, da traže od organa starateljstva da zamijeni staratelja ili da ospori korake koje je taj staratelj poduzeo. Vlada dodaje da bi, u slučaju odbijanja, srođnici imali pravo na žalbu sudu, koji bi

morao razmatrati predmet u meritumu i, ako je to primjereno, imenovati novog staratelja, koji bi, potom, mogao raskinuti ugovor o smještaju. To bi im, prema izjavi Vlade, omogućilo da suštinski ospore ugovor koji su potpisali gđa R.P. i Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra.

167. Na kraju, Vlada izjavljuje da postupak za vraćanje poslovne sposobnosti (po članu 277. ZPP-a – vidi stav 51. u gornjem tekstu) predstavlja lijek u smislu člana 5, stav 4, jer da je primijećeno dovoljno poboljšanje zdravstvenog stanja podnosioca i da mu je ukinuto starateljstvo, bio bi slobodan na napusti Dom.

B. Ocjena Suda

1. Opći principi

168. Sud pocrtava da član 5, stav 4. osobi lišenoj slobode daje pravo da pokrene postupak za reviziju poštivanja procesnih i materijalnih uslova koji su neophodni za “zakonitost” lišenja slobode te osobe u smislu Konvencije. Pojam “zakonitosti” po četvrtom stavu člana 5. ima isto značenje kao i u stavu 1, tako da osoba koja je lišena slobode ima pravo na reviziju “zakonitosti” tog lišenja slobode, u svjetlu ne samo onoga što traži domaći zakon, već i u svjetlu Konvencije, u njoj otjelotvorenih općih principa, te cilja restrikcija dozvoljenih članom 5, stav 1. Član 5, stav 4, ne garantira pravo na sudsku reviziju takvog opsega kakav bi sudu omogućio, u svim aspektima predmeta uključujući pitanje puke ekspeditivnosti, da diskreciono pravo organa koji odlučuje zamijeni svojim diskrecionim pravom. Revizija bi, s druge strane, bila dovoljno široka da uključi one uslove koji su neophodni za “zakonito” lišenje slobode po članu 5, stav 1 (vidi *E. protiv Norveške*, 29. 8. 1990, stav 50, Serija A, br. 181-A). Onaj “sud” koji vrši reviziju mora imati ne samo puku savjetodavnu funkciju, već mora imati nadležnost da “odluči” o “zakonitosti” lišenja slobode, te da, ako je to lišenje slobode nezakonito, naloži puštanje (vidi *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. 1. 1978, stav 200, Serija A, br. 25; *Weeks protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2. 3. 1987, stav 61, Serija A, br. 114; *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 15. 11. 1996, stav 130, *Reports of Judgments and Decisions 1996-V*; i *A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [Veliko vijeće], br. 3455/05, stav 202, 19. 2. 2009).

169. Oblici sudske revizije koji zadovoljavaju zahtjeve člana 5, stav 4, mogu varirati od jednog domena do drugog, te će zavisti o vrsti lišenja slobode koja se razmatra. Nije zadatak Suda da ispituje šta bi bio najprimjereniji sistem u sferi koja se razmatra (vidi *Shtukurov*, navod gore, stav 123).

170. Ipak, član 5, stav 4. garantira lijek koji mora biti dostupan datoj osobi, te mora pružati mogućnost revizije ispunjavanja uslova koji moraju biti ispunjeni da bi se lišenje slobode mentalno oboljele osobe smatralo “zakonitim” u smislu člana 5, stav 1(e) (vidi *Ashingdane*, navod gore, stav 52). Zahtjev koji Konvencija postavlja, da radnja lišenja slobode podliježe nezavisnoj sudskoj analizi, od temeljnog je značaja u kontekstu osnovne svrhe člana 5. Konvencije, da osigura garanciju zaštite od proizvoljnosti. Ono što je u pitanju su i zaštita fizičke slobode pojedinaca, i njihova lična sigurnost (vidi *Varbanov*, navod gore, stav 58). U slučaju lišenja slobode po osnovu mentalnog oboljenja, moraju se tražiti specijalne procesne garancije zaštite, da bi se zaštitili interesi osoba koje, zbog svog mentalnog onesposobljenja, nisu u potpunosti u stanju da postupaju u svoje ime (vidi, uz druge izvore, *Winterwerp*, navod gore, stav 60).

171. Među principima koji proizilaze iz sudske prakse Suda po članu 5, stav 4, u odnosu na “mentalno oboljele osobe” su sljedeći:

(a) osoba lišena slobode na neodređen ili na duži vremenski period, ima pravo u principu, a svakako u slučajevima kad nema automatske periodične revizije sudskog karaktera, da pokrene postupak “u razumnim intervalima” pred sudom, da se razmotri pitanje “zakonitosti” tog lišenja slobode u smislu Konvencije;

(b) član 5, stav 4, traži da procedure koje se slijede budu sudskog karaktera, te da datom pojedincu daju garancije primjerene vrsti lišenja slobode koja se razmatra; da bi se odlučilo da li procedura daje odgovarajuće garancije, mora se uzeti u obzir konkretna priroda okolnosti u kojoj se one dešavaju;

(c) sudski postupak iz člana 5, stav 4, ne mora uvijek sadržavati iste garancije kao one koje se traže po članu 6, stav 1, u građanskim ili krivičnim postupcima. Ipak, neophodno je da data osoba ima pristup sudu i priliku da je se sasluša ili lično ili, kad je to neophodno, preko nekeog oblika zastupanja (vidi *Megyeri protiv Njemačke*, 12. 5. 1992, stav 22, Serija A, br. 237-A).

2. Primjena ovih principa na predmet u razmatranju

172. Sud primjećuje da Vlada nije ukazala na bilo kakav domaći lijek koji bi mogao podnosiocu dati direktnu priliku da ospori zakonitost svog smještaja u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra i kontinuirano izvršenje te mjere. Sud primjećuje i da bugarski sudovi nisu ni u jednom trenutku niti na bilo koji način učestvovali u tom smještaju, te da domaće zakonodavstvo ne predviđa automatsku periodičnu sudsku reviziju smještaja u dom za osobe s mentalnim poremećajima. Nadalje, pošto podnositeljev smještaj u dom bugarski zakon ne priznaje kao lišenje slobode (vidi stav 58. u gornjem tekstu), nisu predviđeni nikakvi domaći pravni lijekovi kojima bi se osporila zakonitost tog smještaja u smislu lišenja slobode. Uz to, Sud primjećuje da, prema praksi domaćih sudova, važenje ugovora o smještaju moglo je da se ospori po osnovu nepostojanja pristanka samo na inicijativu staratelja (vidi stav 54. u gornjem tekstu).

173. Što se tiče Vladinog pozivanja na postupak za vraćanje poslovne sposobnosti po članu 277. ZPP-a (vidi stav 167. u gornjem tekstu), Sud primjećuje da svrha tog postupka ne bi bila da razmotri zakonitost podnosiocčevog smještaja *per se*, već isključivo da revidira njegov zakonski status (vidi stavove 233-246. u daljem tekstu). Vlada se pozvala i na postupak revizije koraka koje poduzima staratelj (vidi stavove 165-166. u gornjem tekstu). Sud smatra da je neophodno odrediti da li bi takvi lijekovi pokrenuli sudsku reviziju zakonitosti smještaja, kakao to traži član 5, stav 4.

174. U vezi s tim, Sud primjećuje da Porodični zakon iz 1985. bliskim srodnicima osobe koja je pod djelimičnim strateljstvom daje pravo da ospore odluku organa starateljstva, koji je, s druge strane, obavezan revidirati odluke staratelja – uključujući i ugovor o smještaju – te staratelja zamijeniti u slučaju neizvršavanja dužnosti (vidi stavove 48-50. u gornjem tekstu). Međutim, Sud primjećuje da ti lijekovi podnosiocu nisu bili direktno dostupni. Uz to, niko od osoba koje su teoretski imale pravo da ih upotrijebe nije pokazao nikakvu namjeru da postupa u interesu gospodina Staneva, a on sam nije bio u mogućnosti da djeluje po sopstvenoj inicijativi bez njihovog odobrenja.

175. Nejasno je da li je podnosilac mogao od gradonačelnika zahtijevati da od starateljice traži objašnjenje, ili da obustavi izvršenje ugovora o smještaju kao neosnovanog. U svakom slučaju, čini se da mu, pošto mu je djelimično oduzeta poslovna sposobnost, zakon nije davao pravo da se sopstvenim zahtjevom obrati sudu da ospori korake koje poduzima gradonačelnik (vidi stav 49. u gornjem tekstu); Vlada ovo nije osporila.

176. Isti zaključak važi i u pogledu mogućnosti podnosioca da od gradonačelnika traži da njegovu starateljicu zamijeni *ad hoc* zastupnikom, na osnovu navodnog sukoba interesa, pa da, nakon toga, traži ukidanje ugovora o smještaju. Sud u vezi s ovim primjećuje da gradonačelnik ima diskreciono pravo da odluči da li postoji sukob interesa (vidi stav 50. u gornjem tekstu). Konačno, ne čini se da se podnosilac mogao sopstvenim zahtjevom obratiti sudu za reviziju merituma u slučaju da gradonačelnik odbije da poduzme takvu radnju.

177. Sud, shodno tome, zaključuje da lijekovi na koje se Vlada poziva ili nisu podnosiocu bili dostupni, ili po svojoj prirodi nisu bili sudski. Nadalje, nijedan od njih ne podrazumijeva direktnu reviziju zakonitosti podnosiocčevog smještaja u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra, u smislu domaćeg zakona i Konvencije.

178. S obzirom na sve navedeno, Sud odbacuje prigovor Vlade o neiscrpljenju domaćih pravnih lijekova (vidi stavove 97-99. u gornjem tekstu) i utvrđuje da je došlo do kršenja člana 5, stav 4. Konvencije.

III. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 5, STAV 5. KONVENCIJE

179. Podnosilac izjavljuje da nije imao pravo na obeštećenje za navodna kršenja prava po članu 5, stavovi 1. i 4. Konvencije.

Poziva se na član 5, stav 5, koji predviđa:

“Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišenja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje.”

A. Izjave stranaka

180. Podnosilac izjavljuje da su okolnosti pod kojima nezakonito lišenje slobode može pokrenuti pravo na obeštećenje iscrpno navedene u Zakonu o državnoj odgovornosti za štete iz 1988 (vidi stavove 62-67. u gornjem tekstu), te da njegova situacija nije obuhvaćena nijednom od tih okolnosti. Nadalje se žali na to da nema bilo kakvih pranih lijekova kojima bi se moglo tražiti obeštećenje za kršenje člana 5, stav 4.

181. Vlada ostaje pri tome da je postupak po Zakonu iz 1988. mogao da se pokrene, da se utvrdilo da za podnosiocčev smještaj u dom nije bilo pravnog osnova. Pošto je utvrđeno da je njegov smještaj bio u skladu s domaćim zakonom i s njegovim interesima, nije bio u mogućnosti da pokrene dati postupak.

B. Ocjena Suda

182. Sud pocrtava da je član 5, stav 5. ispoštovan tamo gdje postoji mogućnost traženja obeštećenja u pogledu lišenja slobode izvršenog u uslovima suprotnim stavovima 1, 2, 3. ili 4 (vidi *Wassink protiv Holandije*, 27. 9. 1990, stav 38, Serija A, br. 185-A, i *Houtman i Meeus protiv Belgije*, br. 22945/07, stav 43, 17. 3. 2009). Pravo na kompenzaciju dato u stavu 5, shodno tome, pretpostavlja da je kršenje nekog drugog stava već ustanovljeno, bilo da ga je ustanovio neki domaći organ, ili neka institucija Konvencije. U vezi s tim, djelotvorno uživanje prava na obeštećenje koje se garantira članom 5, stav 5. mora se osigurati uz dovoljan stepen izvjesnosti (vidi *Ciulla protiv Italije*, 22. 2. 1989, stav 44, Serija A, br. 148; *Sakık i drugi protiv*

Turske, 26. 11. 1997, stav 60, *Reports* 1997-VII; i *N.C. protiv Italije* [Veliko vijeće], br. 24952/94, stav 49, ECHR 2002-X).

183. Okrećući se ovom predmetu, Sud primjećuje da, uzevši u obzir da je utvrdio kršenje stavova 1. i 4. člana 5, stav 5. primjenjiv. Stoga mora utvrditi da li je, prije ove presude, podnositelj imao izvršivo pravo na obeštećenje da domaćem nivou, ili će takvo pravo imati nakon donošenja ove presude.

184. Sud pocrtava u vezi s tim da, da bi utvrdio kršenje člana 5, stav 5, mora utvrditi da kršenje nekog drugog stava člana 5. nije moglo pokrenuti, bilo prije ili nakon presude ovog Suda, izvršiv zahtjev za obeštećenje pred domaćim sudovima (vidi *Brogan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 29. 11. 1988, stavovi 66-67, Serija A, br. 145-B).

185. S obzirom na sudsku praksu citiranu u gornjem tekstu, Sud smatra da se prvo mora utvrditi da li je kršenje stavova 1. i 4. člana 5, utvrđeno u ovom predmetu, moglo pokrenuti pravo na obeštećenje pred domaćim sudovima prije donošenja ove presude.

186. Što se tiče kršenja člana 5, stav 1, Sud primjećuje da odjeljak 2(1) Zakona o državnoj odgovornosti iz 1988. predviđa naknadu štete proizašle iz sudske odluke kojom se nalažu određene vrste lišenja slobode, kad je ta odluka ukinuta zbog nepostojanja pravnog osnova (vidi stav 62. u gornjem tekstu). Međutim, u ovom predmetu to nije slučaj. Iz spisa se čini da bugarski pravosudni organi nisu ni u jednoj fazi utvrdili da je mjera nezakonita ili na neki drugi način suprotna članu 5. Konvencije. Uz to, argumentacija Vlade je da je podnositelj smještan u Dom bio u skladu s domaćim zakonom. Shodno tome, Sud zaključuje da podnositelj nije bio u mogućnosti da traži bilo kakvo obeštećenje po gore navedenim odredbama, jer nije bilo nikakve potvrde domaćih vlasti da je njegov smještaj bio nezakonit.

187. Što se tiče mogućnosti koju daje odjeljak 1. tog istog Zakona, da se traži naknada štete proizašle iz nezakonitih radnji vlasti (vidi stav 63. u gornjem tekstu), Sud primjećuje da Vlada nije predložila bilo kakve domaće odluke koje bi ukazale na to da je ta odredba primjenjiva na predmete koji se bave smještajem ljudi s mentalnim poremećajima u domove za socijalno zbrinjavanje na osnovu građansko-pravnih ugovora.

188. Nadalje, pošto po bugarskom zakonu nema nikakvog pravnog lijeka dostupnog za reviziju zakonitosti smještaja, podnositelj se nije mogao pozvati na odgovornost države kao osnov za dobijanje obeštećenja za kršenje člana 5, stav 4.

189. Pojavljuje se pitanje da li će presuda u ovom predmetu, u kojem su utvrđena kršenja stavova 1. i 4. člana 5. Konvencije, dati podnositelju pravo da po bugarskom zakonu traži obeštećenje. Sud primjećuje da iz relevantnog zakonodavstva ne proizilazi da takav lijek postoji; niti da je Vlada ponudila bilo kakve argumente da dokaže suprotno.

190. Shodno tome, nije pokazano da će podnositelj prije nego što ovaj Sud donese presudu, niti nakon što je donese, moći iskoristiti pravo na obeštećenje za kršenje člana 5, stavovi 1. i 4.

191. Shodno tome, postoji kršenje člana 5, stav 5.

IV. NAVODNA KRŠENJA ČLANA 3. KONVENCIJE, SAMOSTALNO ILI U VEZI SA ČLANOM 13.

192. Podnositelj se žali da su uslovi života u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra bili loši, a da po bugarskom zakonu nema nikakvog pravnog lijeka u pogledu te

pritužbe. Poziva se na član 3, samostalno ili u vezi sa članom 13. Konvencije. Te odredbe kažu sljedeće:

Član 3.

“Niko neće biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

Član 13.

“Svako čija su prava i slobode priznata ovom Konvencijom narušena ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima, čak i onda kada su povredu ovih prava učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti.”

A. Preliminarni prigovor u vezi s neiscrpljenjem domaćih lijekova

193. U svom obraćanju pred Velikim vijećem, Vlada je po prvi put iznijela prigovor o neiscrpljenju domaćih lijekova u pogledu pritužbe po članu 3. Konvencije. Vlada je izjavila da je podnosilac mogao dobiti obeštećenje za uslove života u Domu, da je pokrenuo postupak po Zakonu o državnoj odgovornosti za štete iz 1988.

194. Sud poctava da, u skladu s pravilom 55. Pravila suda, svako izjašnjenje o neprihvatljivosti mora, onoliko koliko njegov karakter i okolnosti dozvoljavaju, odgovorna strana ugovornica mora iznijeti u svojim pismenim ili usmenim opservacijama o prihvatljivosti predstavke (vidi *N.C. protiv Italije*, navod gore, stav 44). Ako se prigovor za neiscrpljenje domaćih lijekova iznosi izvan roka u smislu pravila 55, pojavljuje se faktor automatske nemogućnosti date radnje zbog prekoračenja roka i takav prigovor se, shodno tome, mora odbaciti (vidi *Velikova protiv Bugarske*, br. 41488/98, stav 57, ECHR 2000-VI, i *Tanribilir protiv Turske*, br. 21422/93, stav 59, 16. 11. 2000).

195. U ovom predmetu, Vlada nije navela bilo kakve okolnosti kojima bi se opravdalo neiznošenje datog prigovora u vrijeme kad je Vijeće razmatralo prihvatljivost predmeta.

196. S obzirom na to, Sud primjećuje da Vlada automatski nije u mogućnosti da podnese takav prigovor zbog prekoračenja roka, te se prigovor, shodno tome, mora odbaciti.

B. Meritum pritužbe po članu 3. Konvencije

1. Izjave stranaka

197. Podnosilac izjavljuje da loši uslovi života u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra, naročito neadekvatna ishrana, očajni sanitarni uslovi, nepostojanje grijanja, prisilni medicinski tretman, pretprane spavaone i odustvo terapijskih i kulturnih aktivnosti, predstavljaju postupanje zabranjeno članom 3.

198. Primjećuje da je Vlada već 2004. godine potvrdila da takvi uslovi života nisu u skladu s evropskim standardima, te preuzela obavezu da će uvesti unapređenja (vidi stav 82. u gornjem tekstu). Međutim, uslovi su ostali nepromijenjeni, barem do kraja 2009. godine.

199. U svojim observacijama pred Vijećem, Vlada je potvrdila nedostatke u životnim uslovima u Domu. Vlada je objasnila da neadekvatni financijski resursi koji se izdvajaju za ovakve ustanove predstavljaju ključnu prepreku za osiguravanje potrebnih životnih uslova za štíćenike. U izjavi Vlade, pošto su životni uslovi bili isti za sve štíćenike Doma, te pošto nije bilo nikakve namjere da se nanese zlostavljanje, podnosilac nije bio podvrgnut ponižavajućem postupanju.

200. Pred Velikim vijećem, Vlada je izjavila da je renoviranje obavljeno 2009. godine, u onom dijelu doma u kojem je podnosilac živio (vidi stav 24. u gornjem tekstu).

2. Ocjena Suda

(a) Opći principi

201. Član 3. predstavlja otjelotvorenje jedne od temeljnih vrijednosti demokratskog društva. Apsolutno zabranjuje mučenje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na okolnosti i ponašanje žrtve (vidi, uz druge izvore, i *Kudla protiv Poland* [Veliko vijeće], br. 30210/96, stav 90, ECHR 2000-XI, i *Poltoratskiy protiv Ukrajine*, br. 38812/97, stav 130, ECHR 2003-V).

202. Da bi ušlo u opseg člana 3, zlostavljanje mora ostvariti minimalni nivo jačine. Ocjena tog minimuma je, po prirodi stvari, relativna; zavisi od svih okolnosti u predmetu, kao što su priroda i kontekst postupanja, način i metod izvršenja, trajanje, fizički i mentalni efekti te, u nekim slučajevima, spol, životna dobi i zdravstveno stanje žrtve (vidi *Kudla*, navod gore, stav 91, i *Poltoratskiy*, navod gore, stav 131).

203. Određeno postupanje Sud smatra “nečovječnim” zato što je, između ostalog, bilo s predumišljajem, primjenjivano u intervalima koji su trajali satima, te izazvalo ili fizičke povrede, ili izuzetnu fizičku i mentalnu patnju (vidi *Labita protiv Italije* [Veliko vijeće], br. 26772/95, stav 120, ECHR 2000-IV). Postupanje se smatra “ponižavajućim” kad je takvo da kod žrtve izaziva osjećaj straha, uznemirenosti i inferiornosti, kojim se žrta potpuno unižava i obezvrjeđuje, a moguće i uništava njihov fizički ili moralni otpor, te ih se dovodi do toga da postupaju protiv svoje volje ili savjesti (vidi *Jalloh protiv Njemačke* [Veliko vijeće], br. 54810/00, stav 68, ECHR 2006-IX). U vezi s tim, pitanje da li je takvo postupanje za cilj imalo unižavanje ili obezvrjeđivanje žrtve je faktor koji se mora uzeti u obzir, mada odsustvo takve svrhe ne mora uvijek voditi do zaključka da nije bilo kršenja člana 3 (vidi *Peers protiv Grčke*, br. 28524/95, stavovi 67, 68. i 74, ECHR 2001-III, i *Kalashnikov protiv Rusije*, br. 47095/99, stav 95, ECHR 2002-VI).

204. Takva patnja i poniženje moraju u svakom slučaju ići izvan onog što su neizbježna patnja i poniženje povezani s datim oblikom legitimnog postupanja ili kažnjavanja. Mjere kojima se osoba lišava slobode često mogu sadržavati takav element. Pa ipak, ne može se reći da lišenje slobode samo po sebi pokreće pitanje po članu 3. Konvencije. S druge strane, po tom članu, država mora osigurati da osoba bude lišena slobode u uslovima koji su kompatibilni s poštivanjem ljudskog dostojanstva, da način i metod izvršenja te mjere osobu ne podvrgavaju patnji i tegonosti čiji bi intenzitet bio veći od onog koji je neizbježan u situaciji lišenja slobode te da, s obzirom na praktične zahtjeve čuvanja u zatvoru, zdravlje i dobrobit osobe budu adekvatno osigurani, između ostalog, tako što će se toj osobi osigurati potrebna medicinska pomoć (vidi *Kudla*, navod gore, stavovi 92-94).

205. Pri ocjeni uslova lišenja slobode po članu 3. Konvencije, moraju se uzeti u obzir kumulativni efekti trajanja date mjere (vidi *Kalashnikov*, navod gore, stavovi 95. i 102; *Kehayov protiv Bugarske*, br. 41035/98, stav 64, 18. 1. 2005; i *Iovchev*

protiv Bugarske, br. 41211/98, stav 127, 2. 2. 2006). U vezi s tim, značajan faktor koji se, uz materijalne uslove, mora uzeti u obzir, je režim u lišenju slobode. Pri ocjeni da li restriktivan režim može u nekom predmetu predstavljati postupanje suprotno članu 3, moraju se uzeti u obzir konkretni uslovi, strogost tog režima, njegovo trajanje, cilj koji se želio postići, te njegovi efekti po datu osobu (vidi *Kehayov*, navod gore, stav 65).

(b) Primjena ovih principa na predmet u razmatranju

206. U ovom predmetu, Sud je utvrdio da podnosiocjev smještaj u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra – što je situacija za koju se domaće vlasti moraju smatrati odgovornima – predstavlja lišenje slobode u smislu člana 5. Konvencije (vidi stav 132. u gornjem tekstu). Iz toga proizilazi da je član 3. primjenjiv na podnosiocjevu situaciju, jer zabranjuje nečovječno i ponižavajuće postupanje s bilo kom ko je zbrinut u nadležnosti organa vlasti. Sud bi naglasio da zabrana zlostavljanja u članu 3. podjednako važi za sve oblike lišenja slobode, a naročito ne pravi nikakvu distinkciju u pogledu svrhe date mjere; nikakvog materijalnog značaja nema pitanje da li mjera podrazumijeva lišenje slobode naloženo u kontekstu krivičnog postupka, ili prijem u neku ustanovu s ciljem zaštite života ili zdravlja date osobe.

207. Sud na samom početku primjećuje da, prema izjavama Vlade, zgrada u kojoj podnosilac živi jeste bila renovirana krajem 2009. godine, što je rezultiralo unapređenjem njegovih životnih uslova (vidi stav 200. u gornjem tekstu); podnosilac to nije osporio. Shodno tome, Sud smatra da podnosiocjeva pritužba treba da se shvati tako da se odnosi na period između 2002. i 2009. godine. Vlada nije negirala da su u tom periodu podnosiocjevi životni uslovi odgovarali opisu koji je dao, te je potvrdila da su, iz ekonomskih razloga, postojali određeni nedostaci u tom smislu (vidi stavove 198-199. u gornjem tekstu).

208. Sud primjećuje da je podnosilac, mada jeste dijelio sobu od 16 kvadratnih metara sa još četiri štićenika, uživao značajnu slobodu kretanja i unutar i izvan Doma, što je činjenica koja bi mogla ublažiti negativne efekte ograničenog prostora za spavanje (vidi *Valašinas protiv Litvanije*, br. 44558/98, stav 103, ECHR 2001-VIII).

209. Međutim, drugi aspekti fizičkih životnih uslova podnosioca su značajan razlog za zabrinutost. Naročito se čini da je hrana bila nedostatna i lošeg kvaliteta. Zgrada se neadekvatno grijala i zimi je podnosilac morao da spava u kaputu. Tuširati se mogao jednom sedmično, u nehygijenskom i oronulom kupatilu. Toaleti su bili u očajnom stanju i sam pristup toaletima bio je opasan, prema zaključcima CPT-a (vidi stavove 21, 22, 23, 78. i 79. u gornjem tekstu). Uz to, Dom nakon pranja odjeću nije vraćao istim ljudima (vidi stav 21. u gornjem tekstu), što je vjerovatno kod štićenika izazivalo osjećaj inferiornosti.

210. Sud ne može prenebregnuti činjenicu da je podnosilac bio izložen gore pomenutim uslovima tokom značajnog vremenskog perioda od otprilike sedam godina. Ne može ni zanemariti zaključke CPT-a koji je, nakon posjete Domu, zaključio da su se tamošnji životni uslovi u to vrijeme mogli smatrati takvima da predstavljaju nečovječno i ponižavajuće postupanje. Uprkos tome što je bila upoznata s ovim zaključcima, tokom perioda od 2002. do 2009. godine Vlada nije postupila po obavezi koju je sama preuzela, da zatvori tu ustanovu (vidi stav 82. u gornjem tekstu). Sud smatra da nedostatak finansijskih sredstava na koji se Vlada poziva nije relevantan argument za opravdanje toga što se podnosilac držao u opisanim uslovima života (vidi *Poltoratskiy*, navod gore, stav 148).

211. Sud bi, ipak, naglasio da nema nikakve naznake da su državne vlasti namjeravale nanijeti ponižavajuće postupanje. Međutim, kako je ranije rečeno (vidi

stav 203), odsustvo takve namjere ne može potpuno isključiti utvrđivanje kršenja člana 3.

212. U zaključku, primjećujući da se može reći da u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra od kraja 2009. jeste došlo do određenih unapređenja, Sud smatra da, gledano u cjelini, životni uslovi kojima je podnosilac bio izložen tokom perioda od oko sedam godina predstavljaju ponižavajuće postupanje.

213. Shodno tome, došlo je do kršenja člana 3. Konvencije.

C. Meritum pritužbe po članu 13. u vezi sa članom 3.

1. Izjave stranaka

214. Podnosilac izjavjuje da mu nikakvi domaći lijekovi, uključujući zahtjev za obeštećenje predviđen Zakonom o državnoj odgovornosti za štete iz 1988, nisu bili dostupni bez saglasnosti staratelja. U vezi s tim je ukazao da staratelja nije imao u periodu od više od dvije godine, između kraja perioda imenovanja gđe R.P. 31. 12. 2002 (vidi stav 12. u gornjem tekstu) i imenovanja novog staratelja 2. 2. 2005 (vidi stav 17. u gornjem tekstu). Uz to, njegov novi staratelj također je bio direktor Doma za socijalno zbrinjavanje. Prema tome, u slučaju bilo kakvog spora vezanog za uslove života u Domu postojao bi sukob interesa između podnosioca i njegovog staratelja, te podnosilac nije mogao očekivati da njegov staratelj podrži njegove navode.

215. Po izjavi Vlade, postupak vraćanja poslovne sposobnosti (vidi stavove 51-52. u gornjem tekstu) predstavlja lijek kojim je podnosilac mogao osigurati reviziju svog statusa, a u slučaju ukidanja djelimičnog starateljstva, mogao je otići iz doma za socijalno zbrinjavanje i više ne biti podvrgnut životnim uslovima na koje se žali.

216. Vlada dodaje da se podnosilac mogao direktno žaliti na životne uslove u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra, putem pokretanja postupka po odjeljku 1. Zakona o odgovornosti države za štete iz 1988 (vidi stavove 62-67. u gornjem tekstu).

2. Ocjena Suda

217. Sud se poziva na svoju ustaljenu sudsku praksu u smislu da član 13. garantira postojanje domaćeg lijeka kojim se može rješavati suština “vjerodostojne pritužbe” po Konvenciji i osigurati primjerena preinaka. Državama ugovornicama daje se određeno diskreciono pravo u pogledu načina na koji će ispuniti svoje obaveze po ovoj odredbi. Opseg obaveza po članu 13. varira u zavisnosti od prirode podnosiocjeve pritužbe po Konvenciji. Ipak, lijek koji se traži članom 13. mora biti “efektivan” i praktično i u slovu zakona (vidi *McGlinchey i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 50390/99, stav 62, ECHR 2003-V).

218. Kad Sud, kao u ovom slučaju, utvrdi kršenje člana 3, naknada za nematerijalnu štetu proizašlu iz tog kršenja u principu treba da bude u rasponu dostupnih lijekova (*ibid.*, stav 63; i *Iovchev*, navod gore, stav 143).

219. U ovom predmetu, Sud primjećuje da odjeljak 1(1) Zakona o odgovornosti države za štete iz 1988. domaći sudovi zaista tumače tako da se primjenjuje na štetu koji zatvorenici pretrpe kao rezultat loših uslova tokom lišenja slobode (vidi stavove 63-64. u gornjem tekstu). Međutim, prema izjavi Vlade, podnosiocjev smještaj u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra se po domaćem zakonu ne smatra lišenjem slobode (vidi stavove 108-111 above). Shodno tome, me bi imao pravo na obeštećenje za loše životne uslove u Domu. Uz to, ne postoji nikakav sudski precedent u kojem je utvrđeno da je ova odredba primjenjiva na navode o lošim uslovima života u

domovima za socijalno zbrinjavanje (vidi stav 65. u gornjem tekstu), a Vlada nije predočila bilo kakve argumente kojima bi dokazala suprotno. S obzirom na navedeno, Sud zaključuje da dati lijekovi nisu bili djelotvorni u smislu člana 13.

220. Što se tiče Vladinog pozivanja na proceduru za vraćanje poslovne sposobnosti (vidi stav 215. u gornjem tekstu), Sud smatra da, čak i pod pretpostavkom da je, kao rezultat tog lijeka, podnositelj mogao ponovo da dobije punu poslovnu sposobnost i napusti Dom, ne bi dobio nikakvo obeštećenje za postupanje kojem je bio izložen tokom boravka tamo. Shodno tome, dati lijek ne osigurava primjerenu preinaku.

221. Shodno tome, došlo je do kršenja člana 13. Konvencije, u vezi sa članom 3.

V. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 6, STAV 1. KONVENCIJE

222. Podnositelj navodi da mu bugarski zakon nije dao mogućnost da se obrati sudu sa zahtjevom da mu se vrati poslovna sposobnost. Poziva se na član 6, stav 1. Konvencije, čiji relevantni dio kaže:

“Pri utvrđivanju građanskih prava i obaveza ... svako ima pravo na pravičnu ...raspravu ... pred ... sudom ...”

A. Preliminarne napomene

223. Veliko vijeće primjećuje da je Vlada ostala pri svom prigovoru koji je iznijela i pred Vijećem, da nisu iscrpljeni domaći lijekovi. Prigovor se bazirao na članu 277. ZPP-a, koji, po Vladi, podnosiocu daje pravo da se lično obrati sudu za vraćanje poslovne sposobnosti.

224. Veliko vijeće primjećuje da je u svojoj odluci o prihvatljivosti od 29. 6. 2010, Vijeće primijetilo da podnositelj osporava dostupnost lijeka koji bi mu, po Vladi, omogućio da pribavi reviziju svog zakonskog statusa, te da je taj argument osnov za njegovu pritužbu po članu 6, stav 1. Vijeće je, shodno tome, Vladin prigovor priključilo svom razmatranju merituma date pritužbe. Veliko vijeće ne vidi nikakav razlog da odstupa od zaključka Vijeća.

B. Meritum

1. Izjave stranaka

225. Podnositelj ostaje pri izjavi da nije bio u mogućnosti lično da pokrene postupak za vraćanje poslovne sposobnosti po članu 277. ZPP-a, te da je to proizašlo iz odluke Vrhovnog suda br. 5/79 (vidi stav 51. u gornjem tekstu). Kao podršku tom argumentu, izjavio je da je Okružni sud Dupnitsa odbio da razmotri njegov zahtjev za sudsku reviziju gradonačelnikovog odbijanja da pokrene takav postupak, na osnovu toga što njegov staratelj nije supotpisao obrazac o ovlaštenju (vidi stavove 39-40. u gornjem tekstu).

226. Uz to, mada mu postupak vraćanja poslovne sposobnosti nije bio dostupan, podnositelj je pokušao da ga pokrene putem ureda javnog tužioca, gradonačelnika i svog staratelja (direktora Doma). Međutim, pošto nijedan zahtjev u tom smislu nije podnesen sudu, svi njegovi pokušaji su propali. Shodno tome, podnositelj nije nikad imao priliku da se njegov predmet razmotri u raspravi pred sudom.

227. Vlada izjavljuje da član 277. ZPP-a jeste podnosiocu ponudio direktan pristup sudu, u bilo kom trenutku, u svrhu revizije njegovog zakonskog statusa. Vlada

ukazuje na to da, suprotno onome što navodi podnosilac, odluka Vrhovnog suda br. 5/79 daje tumačenje člana 277. ZPP-a tako da znači da osobe kojima je djelimično oduzeta poslovna sposobnost mogu direktno da se obrate sudu da bi im se ukinulo starateljstvo. Jedini uslov za takav zahtjev je da se predoče dokazi da im se stanje popravilo. Međutim, kako je pokazala medicinska ocjena obavljena po zahtjevu javnog tužioca (vidi stav 37. u gornjem tekstu), koja je zaključila da podnosiočevo stanje još uvijek postoji i da nije u stanju da brine o sopstvenim interesima, bilo je jasno da podnosilac nije mogao predočiti takve dokaze. Vlada, shodno tome, zaključuje da podnosilac nije pokušao da se sam obrati sudu, jer nije bio u stanju da potkrijepi svoj zahtjev.

228. Vlada dalje primjećuje da sudovi redovno razmatraju zahtjeve za vraćanje poslovne sposobnosti koje podnosi, recimo, staratelj (vidi stav 52. u gornjem tekstu).

2. Ocjena Suda

(a) Opći principi

229. Sud pocrtava da član 6, stav 1. osigurava svakome pravo da se svaki zahtjev vezan za njegova ili njena građanska prava iznese pred sudom ili tribunalom (vidi *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. 2. 1975, stav 36, Serija A, br. 18). To “pravo na sud”, čiji je značajan aspekt upravo pristup sudu, može koristiti svako ko osnovano smatra da je miješanje u njegova ili njena građanska prava nezakonito i žali se da nije dobio mogućnost da takav zahtjev podnese sudu koji zadovoljava uslove iz člana 6, stav 1 (vidi, između ostalog, *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [Veliko vijeće], br. 32555/96, stav 117, ECHR 2005-X, i *Salontaji-Drobnjak protiv Srbije*, br. 36500/05, stav 132, 13. 10. 2009).

230. Pravo na pristup sudu nije apsolutno, već može podlijegati ograničenjima; ta ograničenja dozvoljena su indirektno, jer pravo pristupa sudu “po samoj svojoj prirodi traži da ga država uredi, a takvo uređenje može varirati u vremenu i mjestu, shodno potrebama i resursima date zaljednice i datih pojedinaca” (vidi *Ashingdane*, navod gore, stav 57). U usvajanju takvih propisa, države ugovornice uživaju određeni stepen slobodne procjene. Mada konačna odluka o poštivanju zahtjeva Konvencije jeste na ovom Sudu, dio funkcije Suda nije da zamijeni ocjenu državnih vlasti bilo kakvom ocjenom o tome šta bi moglo biti najbolja politika rada u tom polju. S druge strane, ograničenja koja se tu primjenjuju ne smiju ograničiti pristup koji se pojedincima daje na način ili u mjeri koja bi ugrozila samu suštinu tog prava. Nadalje, ograničenje neće biti kompatibilno sa članom 6, stav 1, ako ne nastoji ostvariti legitiman cilj i ako ne postoji razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti (*ibid.*; vidi, uz druge brojne izvore, i *Cordova protiv Italije (br. 1)*, br. 40877/98, stav 54, ECHR 2003-I, i rekapitulaciju relevantnih principa u *Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. 9. 1994, stav 65, Serija A, br. 294-B).

231. Nadalje, namjera Konvencije je da garantira ne prava koja su teoretska ili iluzorna, već prava koja su praktična i djelotvorna. To naročito važi za prava otjelotvorena u članu 8. u svjetlu značajnog mjesta na kojem se u svakom demokratskom društvu nalazi pravo na pravično suđenje, sa svim garancijama iz tog člana (vidi *Princ Hans-Adam II od Lihtenštajna protiv Njemačke* [Veliko vijeće], br. 42527/98, stav 45, ECHR 2001-VIII).

232. Na kraju, Sud primjećuje da u većini predmeta koji su se ticali “mentalno oboljelih osoba”, domaći postupci ticali su se njihovog lišenja slobode, te su, shodno tome, razmatrani po članu 5. Konvencije. Međutim, Sud dosljedno smatra da su “procesne” garancije iz stavova 1. i 4. člana 5. Konvencije u osnovnim crtama slični

garancimama iz člana 6, stav 1 (vidi, naprimjer, *Winterwerp*, navod gore, stav 60; *Sanchez-Reisse protiv Švicarske*, 21. 10. 1986, stavovi 51. i 55, Serija A, br. 107; *Kampanis protiv Grčke*, 13. 7. 1995, stav 47, Serija A, br. 318-B; i *Ilijkov protiv Bugarske*, br. 33977/96, stav 103, 26. 7. 2001). U predmetu *Shtukaturov* (navod gore, stav 66), pri određivanju da li je postupak oduzimanja poslovne sposobnosti bio pravičan ili nije, Sud je, *mutatis mutandis*, uzeo u obzir svoju sudsku praksu po stavovima 1 (e) i 4. člana 5. Konvencije.

(b) Primjena ovih principa na predmet u razmatranju

233. Sud na početku primjećuje da nijedna od strana u ovom predmetu nisu osporile primjenjivost člana 6. na postupak za vraćanje poslovne sposobnosti. Podnosilac, kojem je djelimično oduzeta poslovna sposobnost, žalio se da mu bugarski zakon nije dao direktan pristup sudu da traži vraćanje poslovne sposobnosti. Ovaj Sud imao je priliku da razjasni da je postupak za vraćanje poslovne sposobnosti direktno odlučujući za određivanje "građanskih prava i obaveza" (vidi *Matter protiv Slovačke*, br. 31534/96, stav 51, 5. 7. 1999). Član 6, stav 1. Konvencije je, shodno tome, primjenjiv na ovaj predmet.

234. Ostaje da se odredi da li je podnosiocu bio ograničen pristup sudu i, ako jeste, da li je to ograničenje bilo u svrhu ostvarenja legitimnog cilja i da li je tom cilju bilo proporcionalno.

235. Kao prvo, Sud primjećuje da se stav stranaka razlikuje po pitanju da li osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost ima *locus standi* da se direktno obrati bugarskim sudovima sa zahtjevom za vraćanje poslovne sposobnosti; Vlada tvrdi da jeste tako, a podnosilac tvrdi suprotno.

236. Sud prihvata podnosiocjev argument da, da bi se obratila bugarskom sudu, osoba pod djelimičnim starateljstvom mora da traži podršku osoba navedenih u članu 277. ZPP-a iz 1952. godine (koji je postao član 340. ZPP-a iz 2007). Lista osoba koje po bugarskom zakonu imaju pravo da se obrate sudu ne isključje eksplicitno osobe pod djelimičnim starateljstvom (vidi stavove 45. i 51. u gornjem tekstu).

237. Što se tiče odluke Vrhovnog suda iz 1980. godine (vidi stav 51. u gornjem tekstu), Sud primjećuje da, mada četvrta rečenica stava 10. odluke, čitana izdvojeno, može dati dojam da osoba pod djelimičnim starateljstvom ima direktan pristup sudu, Vrhovni sud dalje objašnjava da kad staratelj osobe s djelimično oduzetom poslovnom sposobnošću i organ starateljstva odbiju da pokrenu postupak za vraćanje poslovne sposobnosti, ta osoba može tražiti od javnog tužioca da to uradi. Po mišljenju Suda, potreba da se traži intervencija javnog tužioca teško bi se mogla shvatiti kao direktan pristup sudu za osobe pod djelimičnim starateljstvom, u smislu da je odluka da li će intervenirati ili ne prepuštena diskrecionom pravu tužioca. Iz toga proizilazi da se ne može reći da odluka Vrhovnog suda iz 1980. godine jasno potvrđuje postojanje takvog prava u bugarskom zakonu.

238. Sud dalje primjećuje da Vlada nije predložila bilo kakvu sudsku odluku koja bi pokazala da su osobe pod djelimičnim starateljstvom bile u stanju da se sopstvenim zahtjevom obrate sudu za ukidanje te mjere; međutim, Vlada jeste pokazala da je barem jedan zahtjev za vraćanje poslovne sposobnosti s uspjehom pokrenuo staratelj osobe kojoj je potpuno bila oduzeta poslovna sposobnost (vidi stav 52. u gornjem tekstu).

239. Shodno tome, Sud smatra utvrđenim da podnosilac nije bio u stanju da traži vraćanje poslovne sposobnosti, osim preko staratelja ili neke od osoba navedenih u članu 277. ZPP-a.

240. Sud također želi da naglasi da, u pogledu pristupa sudu, domaći zakon ne pravi nikakvu razliku između osoba kojima je potpuno oduzeta poslovna sposobnost i onih kojima je, kao podnosiocu, oduzeta samo djelimično. Uz to, domaći zakon ne predviđa nikakvu mogućnost automatske periodične revizije u pogledu valjanosti osnova za stavljanje takve osobe pod starateljstvo. Na kraju, u podnosiočevom slučaju, data mjera nije bila vremenski ograničena.

241. Jasno je da pravo pristupa sudu nije apsolutno i da, po samoj svojoj prirodi, traži da država uživa određeni stepen slobodne procjene pri uređivanju te razmatrane sfere (vidi *Ashingdane*, navod gore, stav 57). Uz to, Sud potvrđuje da ograničenja procesnih prava pojedinca, čak i kad se radi o osobni kojoj je samo djelimično oduzeta poslovna sposobnost, mogu biti opravdana radi zaštite same te osobe, zaštite interesa drugih, i ispravnog ostvarivanja pravde. Međutim, značaj ostvarivanja tog prava varirat će u skladu sa svrhom radnje koju data osoba želi pokrenuti pred sudom. Naročito, pravo da se od suda traži revizija odluke o oduzimanju poslovne sposobnosti jedno je od najznačajnijih prava takve osobe, jer će takva procedura, kad se pokrene, biti odlučujuća za ostvarivanje svih prava i sloboda pogođenih odlukom o oduzimanju poslovne sposobnosti, a svakako i u vezi sa bilo kakvim ograničenjima koja su eventualno postavljena u odnosu na slobodu te osobe (vidi i *Shtukatur*ov, navod gore, stav 71). Sud, shodno tome, smatra da je ovo pravo jedno od temeljnih procesnih prava za zaštitu onih kojima je oduzeta poslovna sposobnost. Iz toga proizilazi da bi takve osobe, u principu, trebale uživati direktan pristup sudu u ovoj sferi.

242. Međutim, država i dalje ima slobodu da odredi proceduru po kojoj će se takav direktan pristup ostvarivati. U isto vrijeme, Sud smatra da bi bilo nekompatibilno sa članom 6. da domaće zakonodavstvo predvidi određene restrikcije u pravu na sud u ovoj sferi, sa jednim ciljem da se osigura da sudovi ne budu zatrpani prebrojnim i očigledno neutemeljenim zahtjevima. Ipak, čini se jasnim da taj problem može da se riješi drugim, manje restriktivnim sredstvima, umjesto automatskim negiranjem direktnog pristupa, naprimjer, tako što će se ograničiti učestalost kojom se takvi zahtjevi mogu podnositi, ili uvođenjem sistema prethodnog razmatranja takvih zahteva na osnovu spisa.

243. Sud nadalje primjećuje da osamnaest od dvadeset pravnih sistema izučenih u ove svrhe daje direktan pristup sudu svakoj osobi kojoj je djelimično oduzeta poslovna sposobnost, a koja želi da se njen status revidira. U sedamnaest država, takav pristup otvoren je i za sve kojima je potpuno oduzeta poslovna sposobnost (vidi stavove 88-90. u gornjem tekstu). To ukazuje da sad na evropskom nivou postoji novi trend, da se osobama kojima je oduzeta poslovna sposobnost daje direktan pristup sudu, da traže vraćanje poslovne sposobnosti.

244. Sud također mora primijetiti sve veći značaj koji međunarodni instrumenti za zaštitu osoba s mentalnim onesposobljenjem danas pridaju davanju što veće pravne autonomije. U tom smislu se poziva na Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba s onesposobljenjem, od 13. 12. 2006, te Preporuku Komiteta ministara Vijeća Evrope br. R (99) 4, o principima vezanim za pravnu zaštitu onesposobljenih odraslih osoba, koji preporučuju da se uspostave adekvante procesne garancije za zaštitu pravno i poslovno o nesposobljenih osoba u najvećoj mogućoj mjeri, da se osigura periodična revizija njihovog statusa, te da se uvedu odgovarajući dostupni pravni lijekovi (vidi stavove 72-73. u gornjem tekstu).

245. U svjetlu gore iznesenog, naročito trenda koji počinje proizilaziti iz domaćih zakonodavstava i relevantnih međunarodnih instrumenata, Sud smatra da se stav 1. člana 6. Konvencije mora tumačiti tako da u principu garantira da svako kome je

djelimično oduzeta poslovna sposobnost, kao što je slučaj s ovim podnosiocem, ima direktni pristup sudu, da traži vraćanje svoje poslovne sposobnosti.

246. U ovom predmetu, Sud primjećuje da direktni pristup te vrste relevantno bugarsko zakonodavstvo ne garantira uz dovoljan stepen izvjesnosti. Takav nalaz dovoljan je da se zaključi da u odnosu na podnosioca postoji kršenje stava 1. člana 6. Konvencije.

247. Prethodni zaključak uklanja potrebu da Sud razmatra da li su indirektni pravni lijekovi na koje se Vlada pozvala podnosiocu dali dovoljne garancije da će njegov predmet biti iznese pred sudom.

248. Shodno tome, Sud odbacuje Vladin prigovor o neiscrpljenju domaćih lijekova (vidi stav 223. u gornjem tekstu) i zaključuje da je došlo do kršenja člana 6, stav 1. Konvencije.

VI. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 8. KONVENCIJE, SAMOSTALNO I U VEZI SA ČLANOM 13.

249. Podnosilac navodi da su restriktivni režim starateljstva, uključujući njegov smještaj u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra, i tamošnji fizički životni uslovi, predstavljali miješanje u njegovu pravo na poštivanje privatnog života i doma. Tvrdi da mu bugarski zakon nije pružio dovoljan i dostupan lijek u tom smislu. Poziva se na član 8. Konvencije, samostalno i u vezi sa članom 13.

Član 8. predviđa:

“1. Svako ima pravo na poštivanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje tog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

250. Podnosilac naročito ostaje pri izjavi da režim starateljstva nije bio prilagođen njegovom ličnom slučaju, već je podrazumjevaao restrikcije koje se automatski nameću svakome koga sudija proglasi poslovno nesposobnim. Dodaje da mu je činjenica da je morao da živi u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra efektivno onemogućila da učestvuje u životu zajednice i stvara odnose s osobama po sopstvenom izboru. Vlasti nisu pokušale da pronađu alternativna terapijska rješenja u zajednici, niti da poduzmu mjere koje su bile manje restriktivne po njegovu ličnu slobodu, što je za rezultat imalo da se kod njega pojavi “sindrom institucionalizacije”, tj. gubitak društvenih vještina i individualnih karakteristika ličnosti.

251. Vlada osporava ovakve navode.

252. S obzirom na svoje zaključke u vezi sa članovima 3, 5, 6. i 13. Konvencije, Sud smatra da se ne pojavljuje zasebno pitanje po članu 8. Konvencije, samostalno i/ili u vezi sa članom 13. Shodno tome, ovu pritužbu je nepotrebno razmatrati.

VII. ČLANOVI 46. I 41. KONVENCIJE

A. Član 46. Konvencije

253. Relevantni dijelovi člana 46. Konvencije kažu:

“1. Visoke strane ugovornice preuzimaju obavezu da se povinuju konačnoj presudi Suda u svakom predmetu u kojem su stranke.

2. Konačna presuda Suda se dostavlja Komitetu ministara, koji nadgleda njeno izvršenje. ...”

254. Sud pocrta da po članu 46. Konvencije, ugovorne strane preuzimaju obavezu da će poštovati konačne presude Suda u svakom predmetu u kojem su stranke, a čije će izvršenje nadgledati Komitet ministara. Iz toga proizilazi, između ostalog, da presuda u kojoj Sud utvrdi kršenje Konvencije ili njenih Protokola odgovorno državi nalaže državnu pravnu obavezu ne samo da datim strankama isplati sume dodijeljene kao obeštećenje, već i da odabere, uz nadzor Komiteta ministara, opće i/ili, gdje je to primjereno, pojedinačne mjere koje će njen domaći pravni sistem usvojiti da bi se okončalo kršenje koje je utvrdio Sud, te da se u najvećoj mogućoj mjeri preinače efekti tog kršenja (vidi *Menteş i drugi protiv Turske* (član 50), 24. 7. 1998, stav 24, *Reports* 1998-IV; *Scozzari i Giunta protiv Italije* [Veliko vijeće], br. 39221/98 i 41963/98, stav 249, ECHR 2000-VIII; i *Maestri protiv Italije* [Veliko vijeće], br. 39748/98, stav 47, ECHR 2004-I). Sud nadalje primjećuje da je prvenstveno na datoj državi da odabere, pod nadzorom Komiteta ministara, sredstva koja će se upotrijebiti u domaćem pravnom poretku u izvršenju obaveza države po članu 46. Konvencije (vidi *Scozzari i Giunta*, navod gore; *Brumărescu protiv Rumunije* (pravično obeštećenje) [Veliko vijeće], br. 28342/95, stav 20, ECHR 2001-I; i *Öcalan protiv Turske* [Veliko vijeće], br. 46221/99, stav 210, ECHR 2005-IV).

255. Međutim, u cilju pomoći odgovornoj državi da ispuni svoje obaveze po članu 46, Sud može nastojati da naglasi vrstu pojedinačnih i/ili općih mjera koje bi se mogle poduzete da se okonča situacija čije je postojanje utvrdio (vidi *Broniowski protiv Poljske* [Veliko vijeće], br. 31443/96, stav 194, ECHR 2004-V, i *Scoppola protiv Italije* (br. 2) [Veliko vijeće], br. 10249/03, stav 148, ECHR 2009-...).

256. U ovom predmetu, Sud smatra da je, u svjetlu utvrđenog kršenja člana 5, neophodno da ukaže na pojedinačne mjere za izvršenje ove presude. Primjećuje da je utvrdio kršenje tog člana na osnovu neispunjenja zahtjeva da svako lišenje slobode mora biti “u skladu sa zakonom propisanim postupkom” i nepostojanja opradvanja za podnosiocovo lišenje slobode po podstavu (e) ili bilo kojem drugom podstavu člana 5, stav 1. Sud je primijetio i nedostatke u ocjeni prisustva i nastavka postojanja bilo kakvih poremećaja koji bi tražili smještaj u dom za socijalno zbrinjavanje (vidi stavove 148-160. u gornjem tekstu).

257. Sud smatra da, da bi se preinačili efekti kršenja podnosiocovih prava, vlasti trebaju utvrditi da li on želi da ostane u datom domu. Ništa u ovoj presudi ne treba da se smatra preprekom za njegov kontinuirani smještaj u Domu za socijalno zbrinjavanje Pastra, ili u bilo kojem drugom domu za ljude s mentalnim poremećajima, ako se utvrdi da on daje svoj pristanak za takav smještaj. Međutim, ako se podnosilac protivi takvom smještaju, vlasti trebaju odmah ponovo ispitati njegovu situaciju u svjetlu onoga što je utvrđeno ovom presudom.

258. Sud primjećuje da je utvrdio i kršenje člana 6, stav 1, na osnovu nepostojanja direktnog pristupa sudu za osobe kojima je djelimično oduzeta poslovna sposobnost, s ciljem zahtjeva za njeno vraćanje (vidi stavove 233-248. u gornjem tekstu). S obzirom na taj zaključak, Sud preporučuje da odgovorna država predvidi neophodne opće mjere kojima će se osigurati efektivna mogućnost takvog pristupa.

B. Član 41. Konvencije

259. Član 41. Konvencije predviđa:

“Kad Sud utvrdi kršenje Konvencije ili Protokola uz nju, a unutrašnje pravo date Visoke strane ugovornice omogućava samo djelimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenju stranci.”

1. Šteta

260. Podnosilac nije podnio bilo kakav zahtjev u pogledu materijalne štete, ali jeste tražio 64.000 eura na ime nematerijalne štete.

261. Naročito je izjavio da je trpio loše životne uslove u domu za socijalno zbrinjavanje, te po tom osnovu tražio sumu od 14.000 eura. U pogledu njegovog smještaja u Dom za socijalno zbrinjavanje Pastra, izjavio je da je od vremena kad je počelo izvršenje mjere, u decembru 2002, iskusko osjećanja uznemirenosti, tegobe i frustracije. Njegov prisilni smještaj u Dom imao je i značajne posljedice po njegov život, jer je izmješten iz svog društvenog okruženja i podvrgnut vrlo restriktivnom režimu, čime mu je reintegracija u zajednicu otežana. Izjavljuje da se, mada nema uporedive sudske prakse u vezi s nezakonitim lišenjem slobode u domu za socijalno zbrinjavanje osoba s mentalnim poremećajima, mora uzeti u obzir pravično zadovoljenje koje Sud dodjeljuje u predmetima koji se tiču nezakonitog lišenja slobode u psihijatrijskim ustanovama. Pozvao se, naprimjer, na presude u predmetima *Gajcsi protiv Mađarske* (br. 34503/03, stavovi 28-30, 3. 10. 2006) i *Kayadjieva protiv Bugarske* (br. 56272/00, stav 57, 28. 9. 2006), primjećujući da je on bio lišen slobode znatno duže nego podnosioci u navedenim predmetima. Izjavljuje da bi suma od 33.000 eura predstavljala pravednu naknadu u tom smislu. Na kraju dodaje da to što nije imao pristu psudu s ciljem revizije njegovog pravnog statusa jeste ograničilo uživanje određenog broja drugih sloboda u sferi privatnog života, što je izazvalo dodatne nematerijalne štete, za koje bi suma od 20.000 eura osigurala preinaku.

262. Vlada izjavljuje da su podnosiocevi zahtjevi pretjerani i neosnovani. Vlada tvrdi da, ako Sud odluči da dodijeli bilo kakvu naknadu nematerijalne štete, to ne treba da bude više od suma dodijeljenih u presudama protiv Bugarske u vezi s prisilnim psihijatrijskim smještajem. Vlada se poziva na presude u predmetima *Kayadjieva* (navod gore, stav 57), *Varbanov* (navod gore, stav 67), i *Kepenerov protiv Bugarske* (br. 39269/98, stav 42, 31. 7. 2003).

263. Sud primjećuje da je u ovom predmetu utvrdio kršenja nekoliko odredbi Konvencije, konkretno članova 3, 5 (stavovi 1, 4. i 5), 6. i 13. Sud smatra da je podnosilac morao preživjeti patnju kao rezultat smještaja u Dom, koji je počeo u decembru 2002. i još uvijek traje, nemogućnosti da osigura sudsku reviziju te mjere, te nepostojanje pristupa sudu da traži ukidanje djelimičnog starateljstva. Njegova patnja je kod njega nesumnjivo izazvala osjećaj bespomoćnosti i uznemirenosti. Sud nadalje smatra da je podnosilac pretrpio nematerijalnu štetu po osnovu ponižavajućih životnih uslova koje je morao da trpi više od sedam godina.

264. Odlučujući pravedno, kako to traži član 41. Konvencije, Sud smatra da podnosiocu treba da se dodijeli ukupna suma od 15.000 eura u pogledu nematerijalne štete.

2. Troškovi postupka

265. Podnosilac nije podnio bilo kakav zahtjev u pogledu troškova postupka.

3. Zatezna kamata

266. Sud smatra da je primjereno da se zatezna kamata zasniva na sporednoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke, kojoj će se dodati tri procentna boda.

IZ OVIH RAZLOGA, SUD

1. *odbacuje* jednoglasno preliminarne prigovore Vlade u vezi s neiscrpljenjem domaćih lijekova;
2. *odlučuje* jednoglasno da je došlo do kršenja člana 5, stav 1. Konvencije;
3. *odlučuje* jednoglasno da je došlo do kršenja člana 5, stav 4. Konvencije;
4. *odlučuje* jednoglasno da je došlo do kršenja člana 5, stav 5. Konvencije;
5. *odlučuje* jednoglasno da je došlo do kršenja člana 3. Konvencije, samostalno i u vezi sa članom 13;
6. *odlučuje* jednoglasno da je došlo do kršenja člana 6, stav 1. Konvencije;
7. *odlučuje* sa trinaest glasova naspram četiri da nije neophodno razmatrati da li je došlo do kršenja člana 8. Konvencije, samostalno ili u vezi sa članom 13;
8. *odlučuje* jednoglasno
 - (a) da odgovorna država podnosiocu ima usplatiti, u roku od tri mjeseca, sumu od 15.000 (petnaest hiljada) eura po osnovu nematerijalne štete, koja će se konvertirati u bugarske leve po kursnoj listi koja će važiti na dan isplate, plus sve pripadajuće takse;
 - (b) da će se od isteka gore navedenog roka od tri mjeseca do isplate na gore navedenu sumu obračunavati osnovna kamata, po stopi koja je jednaka sporednoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke za period neplaćanja, plus tri procentna boda;
9. *odbacuje* jednoglasno preostali dio podnosiočevog zahtjeva za pravičnu naknadu.

Ova presuda izrađena je na engleskom i francuskom jeziku i donesena na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu, na dan 17. 1. 2012.

Vincent Berger
Pravni savjetnik

Nicolas Bratza
Predsjednik

© Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2012.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod naručen je uz podršku Zaklade za ljudska prava Vijeća Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nije obavezujući po Sud, niti Sud preuzima bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Može se preuzeti iz HUDOC baze podataka Evropskog suda za ljudska prava (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz bilo koje druge baze podataka s kojom ga je Sud podijelio. Može se reproducirati u nekomercijalne svrhe, pod uslovom da se navede puni naziv predmeta, zajedno s gore navedenom naznakom autorskih prava i pozivanjem na Zakladu za ljudska prava. Ako će se ijedan dio ovog prevoda koristiti u komercijalne svrhe, molimo obratite se na publishing@echr.coe.int.

© **Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.**

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© **Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012.**

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int